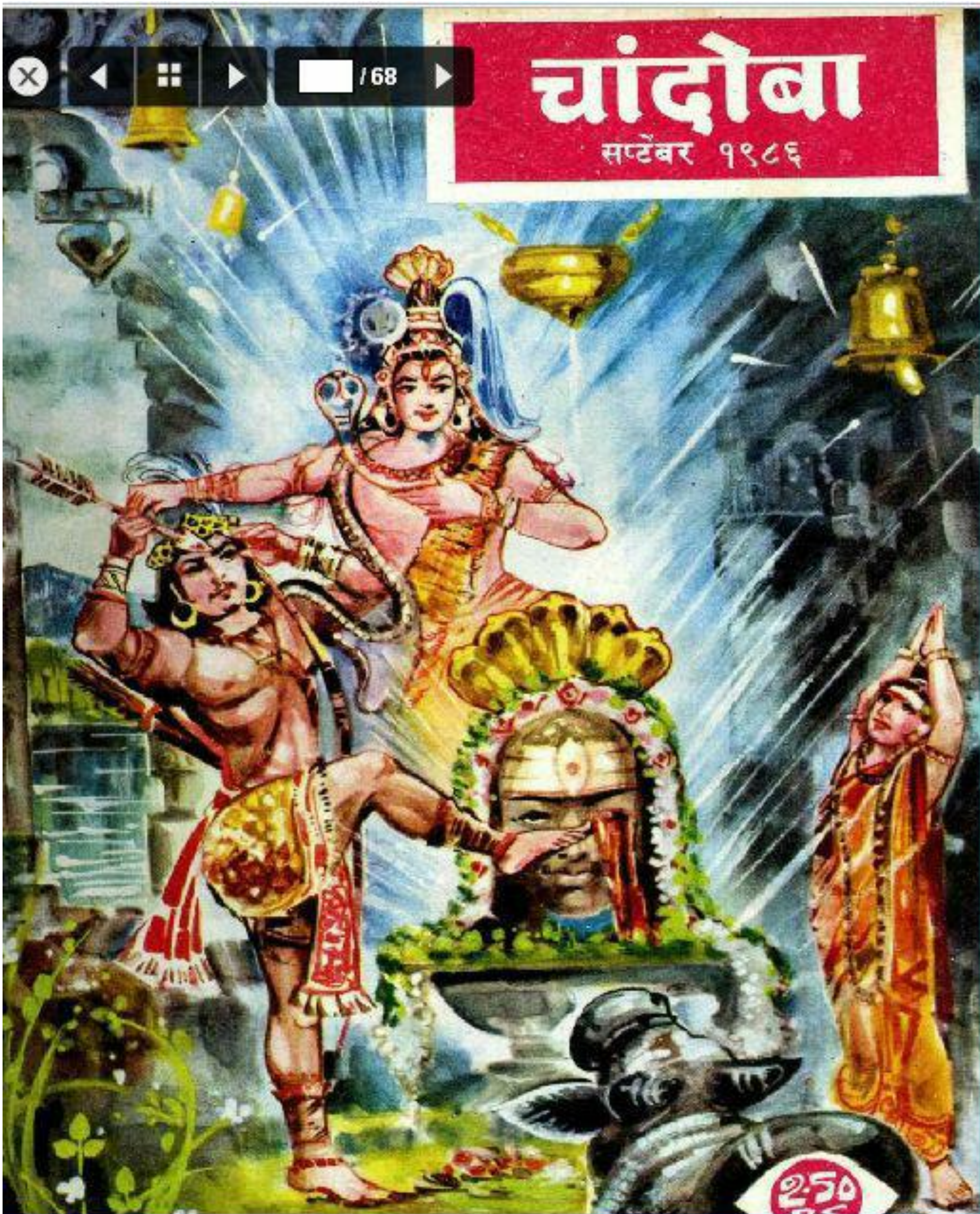
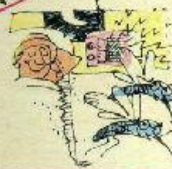

/68
चांदोबा
सप्टेंबर १९८६

चांदोबातील नवल

डासांना पळवून लावणारे संगीत

नुकतेच मांट्रियल मधे एक नविन यंत्रनिर्माण करण्यात आले आहे. ह्या यंत्राचे बटण दाबताच आपल्या कानाना कोणतेही संगीत ऐकू येत नाही. परंतु त्या यंत्रामधून निघणारे ध्वनीं डासांना दूर पळवून लावतात.

जगातील वृद्ध बाई

जपान मधील १२० वर्षाचे आयुष्य असणाऱ्या बाईचा मृत्यु झाला. त्याकारणामुळे ब्रिटन मधील ११२ वर्षाचे आयुष्य जगणारी म्हातारी जगातील सर्वांत वृद्ध बाई समजली जाते.

पुस्तके हेच माध्यम उत्तम

सध्याच्या काळात दूरदर्शन द्वारा शिक्षण देण्याची पद्धत सुरु करण्यात आली आहे. तरीही पहाणे व ऐकणे ह्या माध्यमातून शिक्षण घेण्याच्या प्रयेपेक्षा पुस्तकाद्वारे शिकलेले ज्ञान हेच विद्यार्थी जास्त चांगले लक्षात ठेवू शकतात. ह्या गोष्टींचा शोध संशोधना द्वारे लावण्यात आला आहे

फळांना पकडणारी बंदूक

पेट्या व भेंडोळ्या ह्यामधे लपवून बेकायदेशिर रूपात नेली जात असलेली फळे व रोपे ह्यांना नेम करून पकडणारी बंदूक अमेरिकेमधे तयार केली जात आहे.

कच

देव व दानव ह्यांच्यामधे कित्येक दिवस युद्ध होत राहीले. युद्धात जे राक्षस मरण पावले त्यांना राक्षसांचे गुरु शुक्राचार्य यांनी संजीवनी मंत्राने पुन्हा जिवंत केले त्याकारणामुळे राक्षसांना पराभुतकरणे देवांना अशक्य झाले. देवांनी शुक्राचार्यापासून संजीवनी मंत्र शिकुन घेण्याच्या इच्छेने बृहस्पतीचा मुलगा कच ह्याला शुक्राचार्यांकडे पाठविले.

कच शुक्राचार्यांची भक्तिभावाने सेवा करु लागला. गुरुंच्या कृपेस पात्र झाला. शुक्राचार्यांची मुलगी देवयानी कचाबरोबर प्रेम करु लागली. राक्षसाना समजले की, कच कोणत्या उद्देशाने आला आहे. त्यांनी कचाला ठार मारण्याचा कट केला. एक दिवस कच गुरुच्या गाईना घेऊन चरावयास गेला असता त्यांनीं कचाचा वध केला. व त्याला एका झाडाला बांधले. तो समाचार मिळताच शुक्राचार्यानीं त्याला आपल्या संजीवनीच्या मंत्राने पुन्हां जिवंत केले. राक्षसांनी कचाला ठार करून जाळले व त्याचे भस्म मद्यामधे मिसळुन त्यांना दिले.

शुक्राचार्यांनी आपल्या अंर्तज्ञानाने राक्षसांची दुष्ट वृत्ती ओळखली व आपल्या पोटांत असलेल्या कचाला जिवंत करण्याचा संजीवनी मंत्र शिकविला. त्यावर कच शुक्राचार्यांचे पोट फाडून बाहेर आला. व त्याने त्यांना मृतसंजीवनीचा मंत्र म्हणून पुन्हां: जिवंत केले. त्यानंतर गुरुंपासून निरोप घेऊन जात असलेल्या कचाला पाहून देवयानीनेने त्याला आपल्या बरोबर विवाह करून घेण्याची वनंती केली.

"तू गुरुची मुलगी आहेस त्यातून मी तुझ्या वडिलांच्या पोटांतून बाहेर आलो म्हणून तुला भावासमाना आहे" असे म्हणून त्याने तिचे म्हणणे डावलले.

ते ऐकून देवयानीला अतिशय संताप आला तिने शाप दिला–"मृत संजीवनी मंत्र तुला उपयोगी पडणार नाही." त्या शापाकडे कचाने दुर्लक्ष केले. त्याने विचार केला माझ्याकडून उपदेश प्राप्त करणाऱ्यांना तर उपयोगीं होईल म्हणत कच देवलोकी पोहोंचला.

उदार मन

यादगिरी नावाचे एक छोटेसे गाव होते. त्या गावाला लागुनच एक नदी वहात होती. त्या नदीजवळच्या देवळात एकदा कुंभमेळा भरला. त्याकारणाने हजारो लोक नदीत स्नान करून दर्शन घेऊन जाऊ लागली. अशा तऱ्हेने आठ दहा दिवस मोठा पर्वणीचा ठरला.

त्या दिवसातच गावात रहाणाऱ्या गंगाराम नावाच्या शेतकऱ्याच्या मुलीचा सुमतीचा वाढदिवस होता. तेव्हां गंगारामची बायको आपल्या नवऱ्यास म्हणाली–"आज अंधार पडण्यापूर्वी तुम्ही घरी परत या. शिप्याने मुलीचा रेशमी परकर पोलका आतापर्यंत शिवला असेल. तो घालून तिला देवळात घेऊन जायचे आहे नां! आता आधीच देवळात गर्दी वाढू लागली आहे.

शिंप्याकडे गेला तेव्हां परकर अर्धवटच शिवलेला होता. पूर्ण झाला नव्हता तेव्हां शिंप्याने त्याला थोडावेळ थांबवले व परकर शिवून दिला. परकर पोलका घेऊन जेव्हां गंगाराम घरी निघाला तेव्हां नुकताच अंधार पडायला लागला होता.

गंगाराम घराच्या जवळ पोहोचला तेव्हां घरातून एक तरुण घाबरत बाहेर पडत असतांना त्याला दिसला. त्या मुलाला पूर्वी कधी गंगारामने पाहिले नव्हते.

त्या तरूणाचा घाबरलेला चेहरा पाहूनच गंगारामच्या मनांत शंका आली की तो चोर असावा. तो धापा टाकीतच जवळ आला व त्याची मानगुट पकडीत त्याला म्हणाला–"तू कोण आहेस? ह्या घरातून काय चोरलेस?"

त्या तरूणाची घाबरून बोबडीच वळली त्यामुळे त्याच्या तोंडून एक शब्दही बाहेर पडला नाही. तेव्हां गंगारामने त्याच्या पाठीवर थापटी मारली रागावीत म्हटले–

मनमीत वगे

"अरे मूर्ख, चोरा तू चोरलेली वस्तु कुठे आहे दाखव पाहू ?"

तो आवाज ऐकून गंगारामची बायको मुलगी व आजुबाजुचे लोक तेथे धावतच आले.

"ह्या वयातच हा चोरी करावयास लागला आहे ह्याला लाथामारून ठिकाणावर आणला पाहिजे नालायक" गर्दीतील एक व्यक्ति म्हणाली.

"प्रथम त्याची झडती घेऊन पहा तर त्याने काय चोरले आहे ते !" दुसरा एकजण म्हणाला.

गंगारामने त्याचे खिसे चांचपडून पाहिले त्यात फक्त थोडेफार सुट्टे पैसे होते.

तो तरुण हात जोडून म्हणाला–"अहो, मी चोर नाही मला सोडून द्या."

"असे ऐकिवात आहे की अलिकडे गुंडाची टोळी लहान मुलांना पळवून नेते. आता तर मेळा चालू आहे. त्यामुळे आता तर काय मोकळेपणाने मुलांना उचलून घेऊन जातील. त्याकरीताच आला असेल." त्यातील एक बाई म्हणाली.

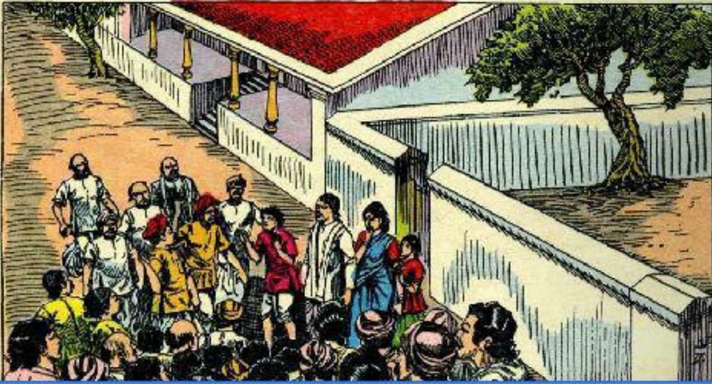
ते ऐकताच पहाणाऱ्यापैकी आणखी दोन माणसे गर्दीतून घुसून पुढे आली व त्याला मारायला धावलीं. तेव्हां तो तरुण म्हणाला- "घरात देवघरापाशी लालरंगाची एक थैली आहे ती घेऊन या."

सुमती धावतपळत देवघरात गेली. व तिने ती लाल रंगाची थैली उचलून आणली. त्यात चांदीचे रुपये भरलेले होते. गंगारामला समजेना की ही लाल रंगाची थैली आपल्या घरात कशी आली.

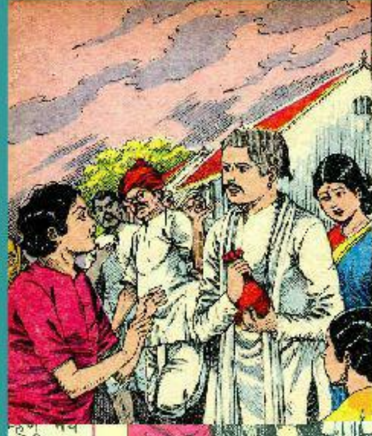
तो तरुण स्वत:चा घसा खाकरून म्हणाला–" ह्या थैलीत चांदीचे एक हजार रुपये आहेत. मीच ही थैली आपल्या घरात नेऊन ठेवली आहे. सांगू कां मी ही थैली कोणत्या कारणासाठी तुमच्या घरात नेऊन ठेवली आहे ते....."

गंगारामच्या बरोबर इतर जमा झालेले सर्वलोक त्याच्याकडे आश्चर्याने पाहू लागले त्याने असे सांगितले–"बारा वर्षापूर्वी मी खूप आजारी पडलो होतो. तेव्हां वैद्याने माझ्या वडीलांना सांगितले की, ह्याला शहरातली चांगल्या दवाखान्यात ठेऊन चांगल्या वैद्यांचा ह्यावर उपचार करावा नाही तर हा जगणे अशक्य आहे. परंतु तेव्हां वडीलांजवळ बिलकुल पैसा नव्हता. शेजार गावात त्यांचा एक जिवलग मित्र रहात होता. त्यांना विश्वास होता की तो नक्कीच आपल्या अडचणीच्या वेळी आपल्याला मदत करेल. परंतु त्याना तेथे गेल्यावर समजले की, त्यांचा मित्र मेळ्यात गेला आहे. तेव्हां ते मित्राच्या शोधार्थ तेथे पोहाचले व संध्याकाळ पर्यंत शोधत राहीले. परंतु गर्दीत त्यांना काही तो दिसला नाही.

सरते शेवटी कंटाळून ते निराश होवून आपल्या गावात येऊ तहान भागविण्यासाठी एका चौरस्त्याच्या बाजुला असलेल्या घरापाशी थांबले व त्यांनी दार ठोठांवले. त्या घराच्या मालकीणीने दार उघडून

तो सर्व वृत्तांत सांगून तरुण गंगारामना म्हणाला–" महाशय, ह्यानंतर माझ्या वडीलांनी त्यांचे कर्ज फेडण्याचा पूर्णपणे प्रयत्न केला. परतु त्यांना ते शक्य झाले नाही. माझे वडील आजारी पडले एक महिन्यापूर्वी मरण्या आधी त्यांनी मला ही सर्व हकीकत सांगितली व म्हटले माझ्या क्रियाकर्माला जास्त पैसा खर्च न करता घरात जे काय आठशे रुपये आहेत त्यात आणखी दोनशें जोडून तू त्यांना नेऊन द्यावे.

ह्याकरीता मी एक हजार रुपये तुमच्या घरात देवघराशी नेऊन ठेऊन दिले हे सर्व पैसे आपलेच आहेत." असे म्हणत त्यांने हात जोडून नमस्कार केला.

गप्ततेने

त्यांना पाणी दिले व पुन्हां दार बंद केले. ते वळून जाणार तितक्यात त्यांना दाराच्या उंबरठयाच्या सापटीत काहीतरी वस्तु चमकताना दिसली. त्यांनी उचलून पाहिली तेव्हां ती हिऱ्याची अंगठी होती. त्यांनी पुन्हां दार वाजवून ती अंगठी त्या मालकीणीला द्यायचा विचार केला तितक्यात त्यांना मी आजारी असल्याची आठवण आली. तेव्हां त्यांनी विचार बदलला ती खिशात घातली व ते घरी परत आले.

ती अंगठी शहरात 'विकून' त्यांनी माझ्यावर उपचार केले व अशा प्रकारे मला मरणाच्या दाढेतून वाचविले.

त्या तरुणाच्या ईमानदारीवर तेथे एकत्र जमलेले लोक आश्चर्य करू लागले.

"वहा रे, खरे काय तेच समजल्याशिवाय कोणालाही पकडून चोर म्हणून ओरडणे काय चांगले झाले कां?" असे म्हणत गंगारामाला उलटसुलट बोलून तेथून सर्वजण निघून गेले.

तो तरुण तेथून जाताच गंगारामने आपल्या मुलीच्या हातून ती थैली घेत म्हटले–"बाळे, तुझ्या वाढदिवसाच्या दिवशी एक चांगलीच भेट मिळाली आता ह्या पैशांने तुझ्या करीता एक सोन्याची चेन करू.

त्यावर गंगारामची बायको त्याला दटावत म्हणाली–" अरे वारे, आजकाल लहान मुलांना सोन्याचे दागिने करणे म्हणजे चूक संकटात पडण्यासारखे आहे. आता ह्या पैशाने मी मलाच चांगल्या बांगड्या बनवून घेईन.

सुमतीने ती पैशांची थैली खेचून घेत वडिलांना म्हटले–" बाबा, आता मी किती वर्षाची झाले हो ?"

" बाळे, तुला काय वाटते मला तुझे वय काय माहीत नाही तू आज नऊ पूर्ण होऊन दहाव्या वर्षात पदार्पण करीत आहेस." गंगाराम म्हणाला.

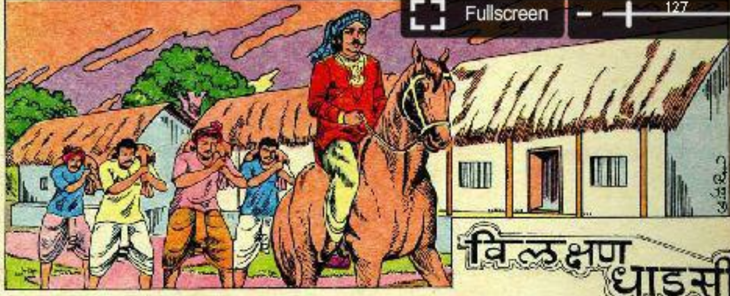
" मग ह्या तरुणाने जे कर्ज फेडले ते बारा वर्षापूर्वीचे आहे. हे घर आपण खरेदी केले त्यानंतर वर्षाने मी जन्माला आले. ह्याचा अर्थ आपल्याला घर विकलेल्या रामनाथ दादाची हि अंगठी आहे. त्यातून आज तर त्यांना परिस्थितीमुळे आपल्या मुलाचा सांभाळ सुद्धा नीट करता येत नाही. त्यातून त्यांची तब्बेत सुद्धा चांगली नसते. ते तर आत्ता खूप अडचणीत आहेत. मला वाटते हे सारे पैसे त्यांना एकदा तरी चांगल्या कामाला येतील. मी आत्ताच दादाना देऊन येते थांबा!" असे म्हणत सुमती तेथून निघाली.

गंगाराम व त्याच्या बायकोला आपल्या मुलीचे उदार मन पाहून खूप आनंद वाटला. गंगारामने अतिशय प्रेमाने तिला जवळ घेतले व म्हटले–" बाळ, हे पैसे आपण दादांना उद्या नेऊन देऊ. आपल्याला आता देवळात जायचे आहे नां!"

" बाबा, आज देवळात गेलो नाही तर फार मोठे नडणार नाहीं आहे. त्यातून दादाना जर आजच पैसे नेऊन दिले तर मला दुप्पटच पुण्य मिळेल. असे म्हणत सुमती थैली घेऊन रामनाथच्या घराच्या दिशेने जोरात पळाली.

वयाने लहान असून सुद्धा मनाची मोठी उदार असलेली आपली मुलगी पाहून आईवडिलांचा आनंद उमाळून आला. त्यांनी मनोमन तिचे खूप कौतुक केले.

विलक्षण धाडसी

नारायणवर येथील शेतजमीनी पैकी थोडी फार जागा जमिनदाराची होती आणि त्या जागेवर बरीच संपन्न गावे वसलेली होती परंतु तेथील कचेरीत एक वर्ष पूर्ण होऊन सुद्धा कोणी कर, शेतसारा भरीत नसे. तेव्हां जमिनदार आपला कारकुन कृष्णस्वामी ह्याला म्हणाला–"दिवाणजी, सांगा तरी आता काय करायचे ?"

"सरकार, हाच विचार करीत बसून राहीलात काय शहाणपण ! ते लोक येऊन कर व शेतसारा सर्वंच्या सर्व भरतील, एकदा कां होईना असे झाले आहे कां ? हि गोष्ट त्यांना पटली की आपल्याकडून कर वसुल झाले नाही तरी काही नुकसान होणार नाही. तर मात्र आपण त्याच्या नजरेतुन खाली होऊ त्यामुळे मी स्वतः जाऊन काही काही गावातून कर वसूल करून आणतो आणि बाकीच्या ठिकाणी आपल्या नोकरांना पाठवून त्यांना पूर्व सुचना देऊन ठेवतो."

जमीनदाराला त्याची ती कल्पना आवडली. दुसऱ्या दिवशी दिवाणजी चार-नोकरांना घेऊन कर वसुलीच्या कामा करीता निघाला. एक आठवडा हिंडून त्यांनी अनेक शेतकरी लोकांकडून सारा वसूल केला. नंतर ते चौंघे नोकर इतर गावात गेले व त्यांनी तेथल्या लोकांना पूर्वसुचना दिली की, त्यांनी तावडतोब येऊन कचेरीत कर व शेतसारा भरावा.

दिवाणाने कर वसुलीची रक्कम चार वेगवेगळ्या ठिकाणी चार गाठोड्यातून बांधली व नोकरांना आज्ञा केली. त्यांनी ही चार गाठोडी उचलून आणावींत व दिवाणजी त्यांच्या पुढे घोड्यावर निघाला.

गजेन्द्र कलकर्णी

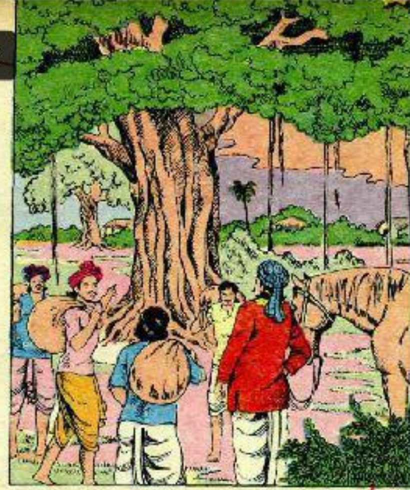
सूर्य मावळेपर्यंत ते एका मोठ्या तळ्यापाशी येऊन पोहोचले तेथून अर्ध्या मैलावरच एक खेडेगांव होते.

दिवाणजीने विचार केला की त्या खेडेगावात रात्र काढणें काही बरोबर होणार नाही. त्यामुळे तो नोकरांना म्हणाला–"ऐका, आता काळोख पडू लागला आहे. ते लांबवर जे गांव आपल्याला दिसते आहे ते काही फार मोठे नाही दहा पांच घरे जेमतेम असतील. पाटील तलाठी कोणीच नसणार त्यामुळे माझे आदरातिथ्य तेथे होणे अशक्य माझ्या घोड्यांना चारापाणी सुद्धा मिळणे मुष्किल तेव्हां मी सरळ शहरात निघून जाईन. पण तुम्ही सर्वजण आता काय करणार ?"

नोकरांना दिवाणाचा उद्देश काय तो समजला त्यातील एक जण म्हणाला–"मालक, दिवसभर हे ओझे उचलून आमचे अंग खिळखिळे झाले आहे. आज ह्या वडाच्या झाडाखाली आम्हीं स्वयंपाक करून रात्र काढू व उद्या पहाटे पुन्हां निघू.

"ठिक आहे, तसेच करा. पण एक चांगले ध्यानांत ठेवा ह्या पैशांची चांगली राखण करा" असा इशारा देत दिवाण तेथून निघून गेला.

दिवाण निघून जाता क्षणी चारी नोकर त्या वडाच्या वृक्षाखाली आले व तेथे शिधा

काढून त्यांनी गप्पा मारता मारता स्वयंपाक बनवला व तो खाल्ला. नंतर चारी गाठोडीं एकत्र ठेवून त्याच्या चारी बाजूंनी ते झोपले.

थोड्यावेळाने त्यातील शोभराज नावाचा माणूस घोरायला लागला बाकी तिघे त्या आवाजाने चिडून तेथून उठले व एका नंतर एकाने एकेक तास पहारा द्यावयाचा अशा निश्चयाने ते निघाले. तितक्यात वडाच्या फांद्यांमधुन सळसळ असा काहीसा आवाज ऐकू येऊ लागला.

त्या तिघांची घाबरगुंडी उडाली. त्यांनी निरखुन पाहीले तेव्हां एक केस पिंजारलेली आकृती त्या झाडाच्या फांद्या खाली खेचित उतरत म्हणाली–"अरे ए, गधड्यानो

तुमची ही हिम्मत माझ्या झाडाखाली येऊन स्वयंपाक पाणी केलेत आणि आता झोपताय कां?" असे म्हणत ती आकृती फांद्यावरून सरपटत खाली उतरून येऊ लागली.

त्या भयंकर आकृतीला पाहून तिघांची बोबडी वळली ते मागे न पहाता सुसाट पळू लागले. त्या सर्व प्रकारमधे शोभराजची झोप मोडली. तो आपल्या सोबत्यांना पळतांना पाहून मागे वळून पाहू लागला की ते कां पळत आहेत. तेव्हां त्याला केस पिंजारलेली एक पिशाचिण दिसली.

ते तिघेजण जीव मुठीत धरून धावत पळत कचेरीत शिरले व त्यांनी घडलेली घटना जमीनदाराला सांगितली. ते त्या नोकरांवर भयंकर संतापले व आणखी चार नोकरांना बरोबर घेऊन तेथे झाडाखाली येऊन पोहोचले. त्यांनी पाहिले की शोभराज पैशांच्या गाठोड्यांवर हात पसरून पहारा देत बसलेला आहे.

जमिनदाराला त्याच्या साहसाचे अत्यंत कौतुक वाटले. त्याने बक्षिसी म्हणून त्याला शंभर रुपये दिले. पैसे घेऊन तो शहरात आला. जे तिघेजण घाबरून पळून आले होते त्याच्याकडून ती बातमी सर्व गांवभर पसरली. शोभराज जेव्हां घरी आला तेव्हां त्याची बायको स्तुती करीत म्हणाली–"मला कल्पना सुद्धा नव्हती. तुम्ही एवढे धाडसीवीर असाल म्हणून!"

त्यावर शोभराज झटक्यात म्हणाला–"अग मीं कसला शूर वीर हि गोष्ट तर फक्त मी व ती जटावाली दोघांनाच ठाऊक आहे, बाकी तिघांना तरीं पळण्याची ताकत होती माझ्यात ती सुद्धा नव्हती म्हणून मी बेशुद्ध होऊन तेथल्या तेथें पडलो. सकाळी जेव्हां घोड्यांच्या टांपाचा आवाज ऐकला तेव्हां मी शुद्धीवर आलो.

"ओहो असे काय! असे म्हणत शोभराजची बायको आश्चर्य करू लागली आणि म्हणाली–"तरमग हे रहस्य फक्त तुम्हाला व मला दोघांनाच माहीती आहे. परंतु चुकूनही हे रहस्य दुसऱ्यांसमोर उघड करून बोलून दाखवू नका हं!"

अग्नि द्वीप

[३]

[चित्रसेनला त्या विचित्र महालातून आलेले मंत्री व सेनापती राजमहालात घेऊन गेले. त्या महालात राजाला आवश्यक असणाऱ्या सर्व सोई उपलब्ध होत्या. दुसऱ्या दिवशी चित्रसेनचे पिता महाराज तारकेश्वर त्याला भेटावयास आले व त्याला असे आश्वासन देऊन गेले की, कधीही जरूरत पडली तर मी मदतीस तयार आहे. पुढे......]

दुसऱ्या दिवशी पहाटेच चित्रसेननें आपल्या वडिलांचा निरोप घेतला व आपल्या सहचऱ्यांसह तो महालात परत आला. तो परत येऊन पाहातो तो काय महालाच्या जवळपास नागरिकांची ही प्रचंड गर्दी जमली होती. ते सर्वजण रडत भाकत राजाला विनवित हातवारे करीत म्हणू लागले–"महाराज, आमचे रक्षण करा. ह्या जंगलात पूर्वीपासून रहाणारा उग्राक्ष राक्षस ह्या आधी आमच्या पशुपक्ष्यांनाच उचलून घेऊन जात होता. परंतु आंता तो माणसांना सुद्धा उचलून घेऊन जाऊ लागला आहे. आम्हांला त्याच्यापासून वाचवा.

उग्राक्षाचे नांव ऐकताच चित्रसेन उभा हादरला. परंतु त्याच क्षणाला त्याच्यातील पौरुषत्व जागे झाले. दुसऱ्या क्षणाला तो विचार करून मनांत म्हणू लागला की

आता आपण काही असहाय्य नाहीं. राज्य, प्रजा सैन्य इत्यादी बाळगणारे राजा झालो आहोत. आपल्या राज्यातील रहाणाऱ्या प्रजेला छळणारा मग तो राक्षस असो किंवा मानव कोणी कां असेना त्यांचा संहार करण्याची जबाबदारी आपली आहे. तो उग्राक्ष सुद्धा कां असेना त्याची चांगलीच अद्दल आपण मोडायला पाहिजे.

चित्रसेनने शंका येत लोकांना विचारले– "तुम्हां लोकांना कसे ठाऊक की तुमचे पशुपक्षी उग्राक्ष राक्षसच उचलून घेऊन जात आहे? दुसरे कोणी नाही?"

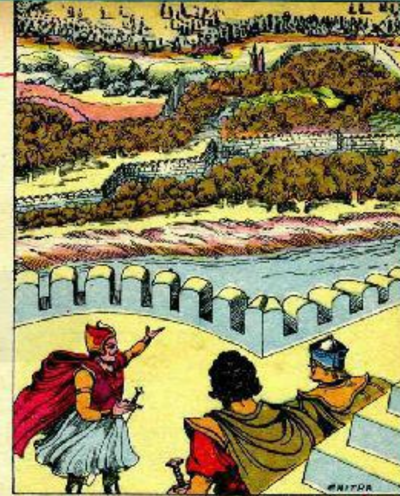
हा प्रश्न ऐकताच तेथील लोकांच्या झुंबडीत एकच हलकल्लोळ माजला. काही वेळानंतर त्यांच्यातील चार प्रमुख माणसे पुढे येत म्हणाली–"महाराज उग्राक्ष व त्यांच्या सेवकांनी आमचीं जनावरे व माणसे उचलून नेतांना आमच्यातील काही लोकांनी स्वत:च्या डोळयांनी पाहीली आहेत. नरमांस खाणाऱ्या राक्षसां शिवाय दुसरे कोण माणसे उचलून घेऊन जातील?"

नागरिकांमधील त्या प्रमुख व्यक्तिच बोलणे ऐकून चित्रसेनला मोठे विचित्र वाटले. त्याने विचार केला की, तसे पाहिले तर पशुपक्षी उचलून नेणारे उग्राक्षाचे सेवक असू शकतिल परंतु माणसे पळवून नेणारी दुसरी कोणची तरीं टोळी असावी."

"ठिक आहे, तुम्ही सर्वजण आता आपापल्या घरी जा. एक दोन दिवसात मी उग्राक्ष व त्यांच्या सेवकांना रोखून ठेवण्याचा प्रबंध करतो." चित्रसेन म्हणाला.

चित्रसेनचे उत्तर ऐकताच मंत्री त्याच्यापाशी आला व त्याच्या कानात कुजबुजत म्हणाला–"महाराज मी आपल्या दूतांकडून उग्राक्ष राक्षसांच्या संबंधी ऐकले आहे. तो महाभयंकर राक्षस आहे."

चित्रसेन महालाच्या पायऱ्या चढीत बोलला–"असेल! तो महाभयंकर राक्षस सुद्धा असेल परंतु आपल्या जनतेला देत असलेला त्रास पाहून आपण काय गप्प रहायचे. आमचा सेनापती कुठे आहे?

हा प्रश्न ऐकताच राजाच्या पाठीमागून चाल्त येत असलेला सेनापती झटक्यात पुढे आला व म्हणाला–"महाराज, काय आज्ञा आहे."

"आपले सैनिक कुठे आहेत? ते सर्व पराक्रमी व शस्त्रास्त्रात निष्णात हुषार आहेत नां?" चित्रसेनने विचारले.

सेनापतीला थोडेसे आश्चर्य वाटले तो म्हणाला–"महाराज, त्यांची हुषारी व पराक्रम ह्या बाबतीत दुसरा कोणी बरोबरी करणार नाही. पाहीजे तर ते सर्व डोंगराचा चुरा करून दाखवतील."

"ओहो! कोणताही शक्तिशाली बलिष्ठ माणूस डोंगर फोडून दाखवेल. माझ्या म्हणण्याचा अर्थ तो नाही. जरूर पडली तर आपले सैनिक त्या उग्राक्ष राक्षसाला सामना देण्यास समर्थ आहेत कां नाही? हे मला पहायचे आहे."

हा प्रश्न ऐकताच सेनापतीची दांतखीळ बसली तो गर्भगळीत होऊन ततपप् करीत म्हणाला–"महाराज, तो राक्षस......ह्यानंतर तो आणखी काही बोलणार तितक्यात चित्रसेनने तो घाबरून गेला असल्याचे पाहिले व त्याला क्षणभर हंसू आले. तो म्हणाला–"सेनापती राक्षसाचे नुसते नांव काढले तर तुमची अशी अवस्था मग शत्रूचे तर नावच काढायला नको. ठिक आहे आता सांगा ते लोक कोणत्या ठिकाणी रहातात?"

त्यावर सेनापती पुढे होत पश्चिमेकडे असलेल्या तटापाशी गेला. चित्रसेन जेव्हां जवळ गेला तेव्हा त्यांने दूरवरच्या डोंगरमाथ्यावर व जंगलात असलेली ठिकाणे दाखवित म्हटले–"महाराज, त्यांच्या लोकांनी रहावयास त्या जागेचा उपयोग केला आहे. आपले हजारो सैनिक त्या बाजुलाच तंबु बांधुन तेथे पहारा देत आहेत.

चित्रसेनने पाहिले कित्येक लोक तेथे काम करत होते. कित्येकजण हातात कुदळ-फावडी घेऊन जागा समतल करण्यात गुंतले होते. ते पहाताच चित्रसेनला

अभिमान वाटला की आपल्या जवळ केवळ संपत्तीच नसुन मनुष्यबळ सुद्धा आहे. असा विचार येताच त्याला स्फुरण आले. त्याला अत्यंत प्रसन्न वाटले. आपल्यावर महान उपकार करणाऱ्या सिद्धाचे क्षणभर त्याला स्मरण झाले व त्यानें कृतज्ञतेने मान झुकवली.

त्याचवेळी मंत्र्याने राजाला एक सल्ला देत म्हटले–"महाराज, आपण आपल्या सैनिकांना त्यांच्यावर हल्ला करावयास पाठविण्यापूर्वी थोडा विचार करावा."

"मी आपल्या सैनिकांना उगाच राक्षसांवर हल्ला करण्यास पाठवू इच्छित नाही. मी स्वतः त्याच्याशी बोलण्यास जाईन" असे म्हणत सेनापतीकडे वळत चित्रसेन म्हणाला–"काय तुम्ही मला राक्षसांची रहाण्याची बरोबर जागा दाखवाल नां!"

"मी आपल्या गुप्तहेरांपासून त्या उग्राक्ष राक्षसाचे रहाण्याचे ठिकाण नुकतेच शोधले. आहे." परंतु "महाराज, आपण असे ऐकटेच........" सेनापती स्वतःशी पुटपुटू लागला.

"मी एकटाच त्याच्या ठिकाणापाशी जाणार नाही. तर त्याच्या पाशी रस्ता दाखविण्यासाठी माझ्या बरोबर काही सैनिक पाहीजे हवे तर तू सुद्धा माझ्या बरोबर यावे." चित्रसेन म्हणाला.

"महाराज, तुम्ही हे काय म्हणता आपल्या करीता मीच काय पण प्रत्येक सैनिक प्राण अर्पण करावयास तयार बसलेले आहेत." सेनापती राजाला म्हणाला. ह्यानंतर चित्रसेन सेनापती व थोड्या सैन्यानिशी उग्राक्ष राक्षस जेथे रहात होता तिकडे निघाला काही गुप्तहेरांना राक्षस रहात असलेले ठिकाण माहीत होते. त्यामुळे ते सर्वांत पुढे झाले. व त्यांना मार्ग दाखवू लागले. बरोबर मध्यान्हा पर्यंत ते एका घनदाट जंगलात बऱ्याच लांब येऊन पोहोचले. तेथून जवळच उग्राक्षराक्षस रहात असलेले ठिकाण दिसत होते.

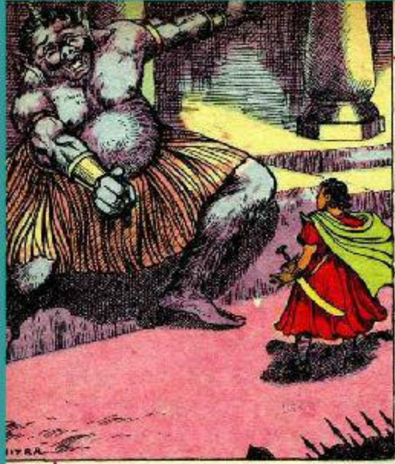
डोंगरमाथ्यावरच्या सपाट जागी उग्राक्ष राक्षसाच्या सेवकांनी चित्रसेन व त्याच्या सैनिकांना येत असलेले पाहिले. व ते आनंदाने नाचु गाऊ लागले व खिदळत आपापसात म्हणाले–"अरे वा रे! हे मनुष्यप्राणी किती बुद्धिमान आहेत. हे लोक आमचा व आमच्या मालकाचा आहार बनण्यासाठी स्वतःहूनच इतक्या लांब चालत येथे आले पहा!"

त्या सेवकांना पाहून चित्रसेन त्यांना म्हणाला–"अरे ऐका, माझे नांव चित्रसेन आहे. तुम्ही आपल्या नायकाला जाऊन सांगा की, मी त्यांच्या भेटीसाठी आलो आहे."

ते ऐकताच राक्षस जोरजोरात खिदळू लागले व म्हणाले–"सर्व माणसांचे मांस तर एकच प्रकारच असते. तुझे मांस काय वेगळे आहे कां? तुझे कपडे तर अत्यंत मौल्यवान आहेत. तू काय कोणता राजा तर नाहीस नां?"

"हो, हो, मी राजाच आहे. महाराज चित्रसेन आहे. ज्यास्त फाजीलपणे बोललात तर एकेकाची चामडी लोळवीन. येथून पांच सहा मैलावर लांब असलेल्या किल्ल्या संबंधी काही तुम्हांला माहीती नाही." चित्रसेनने जरा चिडीनेच विचारले.

त्या महालाचे नांव ऐकताक्षणीच राक्षस घाबरून गेले व त्यांना म्हणू लागले–"प्रभू, आम्हांला क्षमा करा. आमची चुक झाली. आमच्या नेत्याने आपल्या विषयी सर्व काही गोष्टी सांगितल्या आणि एक गोष्ट सुद्धा सांगितली की आमच्या भविष्य काळातील होणाऱ्या महानेत्याला आपण पाठवणार आहात कृपा करून यावे. आमचा नेता किल्ल्याच्या आत आहे." असे म्हणत चित्रसेन व त्याच्या बरोबरची माणसे उग्राक्षच्या किल्ल्याच्या बाजूने पुढे पुढे जाऊ लागली.

उग्राक्षचा रहाता किल्ला मोठा विचित्रच वाटत होता. त्याने जंगलाच्या मध्यभागी असलेले छोटे छोटे पहाड फोडून त्यामधे छोटी दालने दारे बुरुज वगैरे बांधलेले होते. त्या किल्ल्याला चौफेर उंच भिंती व चोहोबांजुने बुरूज होते त्याचे दार म्हणजे एक मोठी शिळा फोडूनच तयार करण्यात आली होती. जर कां कोणी मानवाने हल्ला केला तर त्यावर कब्जा करणे अशक्य होते. मग दुसरा राक्षस सुद्धा त्यावर हक्क गाजवणे कठीण.

चित्रसेनने त्या विचित्र वाटणाऱ्या किल्ल्याकडे स्तंबित नजरेने पहात त्याचे मुखद्वार पार केले व आत गेला. तेव्हां त्याला उग्राक्ष राक्षसाचे विकट हास्य ऐकू आले तो आपल्या महालातील एका उंच आसन असलेल्या शिळेवर बसलेला होता.

"अरे, चित्रसेन तू तर तुझा जेष्ठ मुलगा द्यायचे वचन दिले होतेस तो कुठे आहे?" असे म्हणत चित्रसेनच्या बरोबर आलेल्या सर्व लोकांना तो निरखून पाहू लागला.

"हे पहा, उग्राक्षा, तुला स्मृतीभ्रंश तर नाही झाला. परवाच तर तुला मी तसे वचन दिले होते तेवढ्यात तुला अठरा वर्षे होऊन गेली असे वाटले की काय?" चित्रसेन म्हणाला.

चित्रसेनचे बोलणे ऐकून उग्राक्ष खळाळून हंसू लागला.

"राक्षस जेव्हां शुद्धीत असतो तेव्हां मानव जातीला तो अती भयंकर होतो अशा स्थितीत जर कां त्याची मतीभ्रम झाली तर तो मानव प्राण्याचा सर्वनाशच करेल" उग्राक्ष म्हणाला.

"मी सर्वमानव जातीच्या बाबतीत काही जाणत नाही परंतु माझ्या राज्यातील मानवप्राणी नष्ट होवू लागले आहेत नां! चित्रसेन म्हणाला.

"तुझे राज्य...." असे-म्हणत उग्राक्षला आश्चर्याचा धक्का बसला नंतर हसत म्हणाला–"हो, हो, उग्राक्षाचे हे सारे जंगल म्हणजे तुझेच राज्य आहे. नर्मदानदीच्या किनाऱ्यावर पसरलेले धवलगिरीचे राज्य सोडले तर बाकी तिन्ही दिशेला पसरलेले उग्राक्षाचे हे जंगल शंभर योजनें तरी लांब पसरलेले आहे." उग्राक्ष म्हणाला.

"ह्या जंगलातील वसलेली गावे व खेडी. यामधे रहाणाऱ्या माणसांचा तुमचे अनुचर संहार करीत आहेत. पशुपक्ष्यांना उचलून घेऊन जात आहेत· हे तू घातलेल्या अटीच्या विरुद्ध आहे. तू तर मला

ह्या प्रदेशात शांततापूर्वक राज्य करण्यास सांगितले होतेस ना!" चित्रसेन म्हणाला.

चित्रसेनचे बोलणे ऐकून उग्राक्षाचा चेहरा खाली पडला. तो काही बोलणार तितक्यात थोडा थांबून त्याला म्हणाला– "तुम्ही सर्वांनीं त्या समोरच्या दगडांवर जाऊन बसा" असे म्हणत तो चित्रसेनकडे केविलवाणे पहात म्हणाला– "चित्रसेन, तू चुकीची समजुन करून घेत आहेस ह्या जंगलात मनुष्याचे जे अपहरण होत आहे ह्याला कारणीभूत माझे अनुचर नाहीत. परंतु दुसरे आहेत."

"तू काय माझा विश्वास संपादन करू पहातोस की काय आपले अनुचर मनुष्यांचा

संहार करीत नाहीत काय वेडबीड लागले नाही नां !" चित्रसेन संतापाने त्याला म्हणाला.

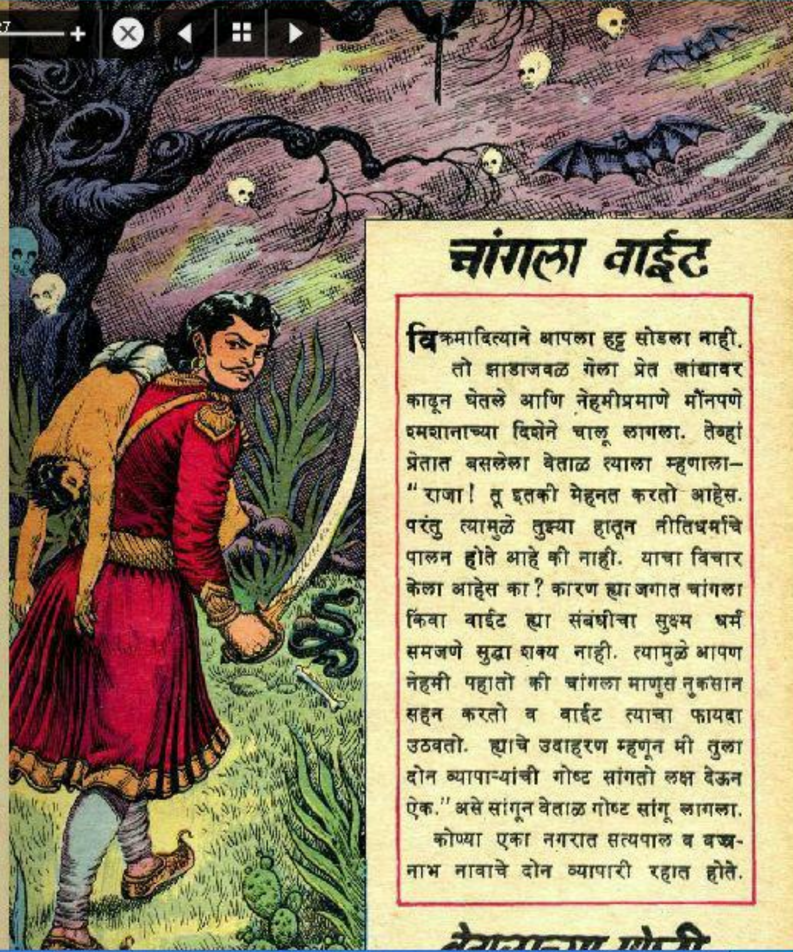
मी काही तसे म्हणत नाही कीं माझे अनुचर तुम्हां लोकांना त्रास देत असतील. एखादे वेळेस काही एका सण उत्सवा प्रित्यर्थ त्यांनी एखाद्या माणसाचा बळी घेतला असेल. परंतु गांवावर धाड घालून माणसे पळवून नेणारे हे दुसरे कोणी तरी असतील. ते राक्षसांपेक्षा जास्त क्रुर आहेत. आणि भयंकर सुद्धा" असे म्हणत रुद्राक्ष क्षणभर थांबला व त्याला म्हणाला– "चित्रसेन तू कधी अग्नी द्वीपचे नाव ऐकले आहेस कां?"

"मी आजपर्यंत त्याचे नाव कधीही ऐकले नाही" चित्रसेन आश्चर्य वाटून म्हणाला.

तर मग आजची रात्र तू व तुझे साथीदार येथे रहावयास तयार व्हा. म्हणजे रात्रीच्या वेळी येथे येणारे क्रुर प्राणी मी तुम्हांस दाखवून देतो. ते शक्तिने आम्हां राक्षसांची बरोबरी करू शकत नाहीत. परंतु ते एका भयंकर व विचित्र अशा पक्षी प्राण्यांवर बसून येतात ते प्राणी पंख असून उडत उडत येथे येतात. त्यामुळे आम्ही त्यांना पक्षीप्राणी म्हणतो. त्यांना तोंड देण्याची शक्ति आमच्या मधे नाही. तरीहीं मोठ्या मुष्किलीने अग्नीद्वीप मधून उडत आलेल्या एका पक्षावरील माणसास आम्ही आमच्या नजर कैदत बंदी केले होते. परंतु कसल्या-तरी व्याधीने ती व्यक्ति दुसऱ्याच दिवशी मरण पावली. जर कां तुला त्याच्या हाडाच्या सांपळा पहायचा असेल तर चल तू माझ्याबरोबर मी तुला दाखवतो." उग्राक्ष त्याला म्हणाला.

"सांपळा नाही......जर कां तू म्हणतोस ती गोष्ट खरी असेल तर मी त्या दुष्टांना विचित्र पक्षांवर बसून येणाऱ्या क्रूर लोकांना स्वतःच्या डोळ्यानेच पाहू इच्छितो." चित्रसेन म्हणाला.

उग्राक्षाने त्याच्या म्हणण्यास संमती दर्शवून व मान हलविली. (क्रमशः)

चांगला वाईट

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही. तो झाडाजवळ गेला प्रेत खांद्यावर काढून घेतले आणि नेहमीप्रमाणे मौनपणे श्मशानाच्या दिशेने चालू लागला. तेव्हां प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला– "राजा! तू इतकी मेहनत करतो आहेस. परंतु त्यामुळे तुझ्या हातून नीतिधर्माचे पालन होते आहे की नाही. याचा विचार केला आहेस का? कारण ह्या जगात चांगला किंवा वाईट ह्या संबंधीचा सुक्ष्म धर्म समजणे सुद्धा शक्य नाही. त्यामुळे आपण नेहमी पहातो की चांगला माणुस नुकसान सहन करतो व वाईट त्याचा फायदा उठवतो. ह्याचे उदाहरण म्हणून मी तुला दोन व्यापाऱ्यांची गोष्ट सांगतो लक्ष देऊन ऐक." असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

कोण्या एका नगरात सत्यपाल व वज्र-नाभ नावाचे दोन व्यापारी रहात होते.

सत्यपालने नेहमी सदाचार इमानदारीने व्यवहार करून लाखो रुपये कमावले होते. परंतु वज्रनाभने उलट अनेक अत्याचार लांचलुचपत अन्याय करून लोकांना लुबाडून पैसा कमावला होता. त्यामुळे नगरातील अधिकांश लोकांना त्याची भीती वाटत होती.

वज्रनाभच्या आजोबांना त्याच्या त्या वागणुकीचे अतिशय दुःख होत होते. त्यांनी नातवाला अनेक प्रकाराने समजून सांगण्याचा प्रयत्न केला तरी तो त्यांना टोलवा टोलवी करून म्हणे–"मी तर धर्माचे पालन करतो. अधर्मपूर्ण व्यवहार करीत नाही ना!"

ते म्हणत–"बाळा, व्यापार धर्मापेक्षां मानवधर्म कित्येक पटीने श्रेष्ठ असतो तू तर त्याची उपेक्षा करतोस तू तशा कामासाठी नेहमी सत्यपालचा आदर्श डोळ्यासमोर ठेव." अशा प्रकारे पद्मनाभने आपल्या नातवाला बऱ्याचदा समजवायचा प्रयत्न केला. परंतु त्याने त्यांच्या बोलण्याकडे पूर्णपणे दुर्लक्ष केले.

शेवटी पद्मनाभच त्रासून गेला. गावाबाहेरील एका आश्रमात पूर्वीपासून रहात असलेल्या साधुचे त्याने दर्शन घेतले व त्यांना आपल्या नातवाचा सारा वृत्तांत कथन केला व म्हटले–"स्वामी मला फक्त एकाच गोष्टीची भीती आहे की, माझा नातू त्याच्या कर्तृत्वाचे नक्कीच चांगले प्रायश्चित्त भोगेल. तरी कृपा करून सांगा की, कोणत्या कारणाचे त्याचे मन परिवर्तन होईल.

साधूने क्षणभर विचार केला व म्हटले–"सत्यपाल ह्या नगरातील सर्वांत मोठा व्यापारी आहे. त्याने व्यापारात लाखो रुपये कमावले आहेत. तरी सुद्धा इतर व्यापारी वज्रनाभचेच अनुकरण करू पहातात. कारण की व्यापारात अनीति दुराचार हा सरळ मार्ग नाही. जर कां वज्रनाभच्या मनाचे परिवर्तन घडले तर इतर व्यापारी नक्कीच सुधारतील ह्यावर मी उपाय सांगेन. तू नातवाला पाठवून दे.

आपल्या आजोबांच्या संमतीने वज्रनाभ साधूचे दर्शन करण्याच्या उद्देशाने आला. साधूने त्याला आर्शिवाद दिला व म्हटले–"वत्स, जवळच्या जंगलात वराहगिरी आहे. त्या पर्वताच्या शिखरावर एक गुहा आहे त्या गुहेच्या आत हिरवेगार दगड आहेत. ते दगड चौकोनी आकाराचे आहेत व ते चमकतात. जर कां तशा प्रकारचा एक दगड जरी कोणापाशी असेल तर त्याला मातीचे सुद्धा सोने करता येते. परंतु त्या गुहेपाशी तुला जर पोहोचावयाचे झाले तर तुझ्याबरोबर असा एक साथीदार पाहिजे की, तो व्यापारात खरेपणा व ईमानदारीने व्यापार करतो. मी तुझ्या आजोबांच्या सांगण्यानेच तुला हे रहस्य सांगत आहे."

साधूचे बोलणे ऐकून वज्रनाभ अत्यंत प्रसन्न झाला. त्याने जाणले की आपल्याबरोबर येणारा एकटा सत्यपालच आहे.

त्यानंतर वज्रनाभ सत्यपालच्याकडे जात म्हणाला–"मित्रा, व्यापाराच्या नावावर मी अनेक पापकर्म केली आहेत. तरी त्या पापांचे प्रायश्चित्त करावे म्हणतो. ते फक्त एका उत्तम चरित्र असलेल्या व्यापाऱ्यासोबत वराहगिरीच्या गुहेमधे असलेल्या देवाला साष्टांग नमस्कार करण्यानेच होवू शकेल. तू माझ्याबरोबर त्या गुहेपर्यंत येशिल कां?"

वज्रनाभच्या मनामधे होत असलेला बदल पाहून सत्यपालला अत्यंत आनंद वाटला. त्याने त्याला मदत करण्याकरीता

होकार दिला. त्यानंतर ते दोघे वराह-गिरीच्या गुहेकडे निघाले. चार दिवसाच्या कठीण प्रवासानंतर ते वराहगिरी डोंगरा-वरच्या गुहेपाशी येऊन पोहोचले.

गुहेच्या आत खूपच अंधार पसरला होता. त्या दोघांनी जसा गुहेमधे पाय ठेवला तसा गंभीर आवाज स्पष्ट ऐकू आला– "कोण आहे रे? दुसऱ्या क्षणी गुहेचे दार फट्कन् बंद झाले.

भीतीने वज्रनाभच्या घशाला कोरड पडली. परंतु सत्यपालने गंभीरच स्वरात उत्तर दिले–"आम्ही देवाचे दर्शन घेण्याच्या इच्छेने आला आहोत! आत कोण आहे?"

"काय तुम्हांला मला पहाण्याची इच्छा आहे." म्हणत खदखदा हसण्याचा आवाज ऐकू आला.

दुसऱ्या क्षणी सर्व गुहेत लख्ख प्रकाश पसरला. समोर प्रचंड अक्राळ विक्राळ आकृतीला पाहून दोघांची घाबरगुंडी उडाली. दोघे थरथर कांपू लागले. थोड्या वेळाने सत्यपालने थोडेसे धैर्य करून विचारले– "तुम्ही कोण आहात? ह्या गुहेत कशाला रहाता? आम्ही आपले काय उपकार करावेत?"

तो अक्राळ विक्राळ आकाराचा विकृत रूपात हंसू लागला व म्हणाला–"ह्या गुहेत हिरवा दगड आहे. तो दगड ज्याच्या जवळ असेल त्याने जर मातीला जरी स्पर्श केला तरी मातीच सोने होते. ते प्राप्त होणाऱ्या योग्य व्यक्तिच्या वाटेकडे मी डोळे लावून आहे. तो दगड त्याच्या हाती सोपवताच मला ह्या भयंकर विकृत रूपापासून मुक्ती प्राप्त होईल."

"तो हिरवा दगड प्राप्त करण्यासाठी कोणत्या प्रकारची योग्यता हवी?" सत्य-पालने विचारले.

"उत्तम चरित्र हेच एक योग्य मात्र आहे." भयंकर आकृतिचा माणूस म्हणाला.

हे उत्तर ऐकताच वज्रनाभ स्वतःला सांभाळून खुश होत म्हणाला–"मी एक उत्तम चारित्रवान आहे. मलाच तो हिरवा दगड द्या."

तू उत्तम चारित्र ठेवणारा नाहीस. तू व्यापारात अनेक वाईट कामे केली आहेस. सिताबाई नावाच्या एका गरिब बाईला फसवून तू दहा हजाराचे सोने फक्त चारशे रुपये देऊन घेतलेस हो नां!" भयंकर माणूस म्हणाला.

आपले गुपित त्या भयंकर आकृती-वाल्याला कसे कळले बरे तरी तो जरा सुद्धा घाबरला नाही. परंतु उलट म्हणाला– "जर कां व्यापारात फायदा करावयाचा असेलतर थोडीशी लुटगिरी कराव-याच पाहिजे. माझा सोबती रत्नगुप्तने सीताबाईच्या घरावर अन्यायपूर्वकच जप्ती घातली आहे. त्याची जर बरोबरी केली तर माझा अन्याय धरताच येत नाही.

परंतु तो अक्राळ विक्राळ माणूस त्याच्या सांगण्याने संतुष्ट झाला नाही. त्याने त्याचे सर्व घोर अपराध उघडकीस आणून दिले. तरी वज्रनाभने आपल्याहून जास्त घोर अन्याय करण्याची त्याच्यासमोर तुलना केली.

शेंवटी तो विक्राळ माणूस कानावर हात ठेवत म्हणाला–तुझ्या नावाने तर सारे लोक खडे फोडत आहेत. तुझ्यासारखा पाप-कर्मे करणारा तिन्ही जगात सापडणार नाही. तेव्हां तो हिरवा दगड मी सत्य-पाललाच देणार कारण तोच एक उत्तम चरित्रवान व्यक्ति आहे.

होकार दिला. त्यानंतर ते दोघे वराहगिरीच्या गुहेकडे निघाले. चार दिवसाच्या कठीण प्रवासानंतर ते वराहगिरी डोंगरावरच्या गुहेपाशी येऊन पोहोचले.

गुहेच्या आत खूपच अंधार पसरला होता. त्या दोघांनी जसा गुहेमधे पाय ठेवला तसा गंभीर आवाज स्पष्ट ऐकू आला– "कोण आहे रे? दुसऱ्या क्षणी गुहेचे दार फट्कन् बंद झाले.

भीतीने वज्रनाभच्या घशाला कोरड पडली. परंतु सत्यपालने गंभीरच स्वरात उत्तर दिले–"आम्ही देवाचे दर्शन घेण्याच्या इच्छेने आला आहोत! आत कोण आहे?"

"काय तुम्हांला मला पहाण्याची इच्छा आहे." म्हणत खदखदा हसण्याचा आवाज ऐकू आला.

दुसऱ्या क्षणी सर्व गुहेत लख्ख प्रकाश पसरला. समोर प्रचंड अक्राळ विक्राळ आकृतीला पाहून दोघांची घाबरगुंडी उडाली. दोघे थरथर कांपू लागले. थोड्या वेळाने सत्यपालने थोडेसे धैर्य करून विचारले– "तुम्ही कोण आहात? ह्या गुहेत कशाला रहाता? आम्ही आपले काय उपकार करावेत?"

तो अक्राळ विक्राळ आकाराचा विकृत रूपात हंसू लागला व म्हणाला–"ह्या गुहेत हिरवा दगड आहे. तो दगड ज्याच्या जवळ असेल त्याने जर मातीला जरी स्पर्श केला तरी मातीच सोने होते. ते प्राप्त होणाऱ्या योग्य व्यक्तिच्या वाटेकडे मी डोळे लावून आहे. तो दगड त्याच्या हाती सोपवताच मला ह्या भयंकर विकृत रूपापासून मुक्ती प्राप्त होईल."

"तो हिरवा दगड प्राप्त करण्यासाठी कोणत्या प्रकारची योग्यता हवी?" सत्यपालने विचारले.

"उत्तम चरित्र हेच एक योग्य मात्र आहे." भयंकर आकृतिचा माणूस म्हणाला.

हे उत्तर ऐकताच वज्रनाभ स्वतःला सांभाळून खुश होत म्हणाला–"मी एक उत्तम चारित्रवान आहे. मलाच तो हिरवा दगड द्या."

तू उत्तम चारित्र ठेवणारा नाहीस. तू व्यापारात अनेक वाईट कामे केली आहेस. सिताबाई नावाच्या एका गरिब बाईला फसवून तू दहा हजाराचे सोने फक्त चारशे रुपये देऊन घेतलेस हो नां!" भयंकर माणूस म्हणाला.

आपले गुपित त्या भयंकर आकृतीवाल्याला कसे कळले बरे तरी तो जरा सुद्धा घाबरला नाही. परंतु उलट म्हणाला– "जर कां व्यापारात फायदा करावयाचा असेलतर थोडीशी लुटगिरी करावयाच पाहिजे. माझा सोबती रत्नगुप्तने सीताबाईच्या घरावर अन्यायपूर्वकच जप्ती घातली आहे. त्याची जर बरोबरी केली तर माझा अन्याय धरताच येत नाही.

परंतु तो अक्राळ विक्राळ माणूस त्याच्या सांगण्याने संतुष्ट झाला नाही. त्याने त्याचे सर्व घोर अपराध उघडकीस आणून दिले. तरी वज्रनाभने आपल्याहून जास्त घोर अन्याय करण्याची त्याच्यासमोर तुलना केली.

शेंवटी तो विक्राळ माणूस कानावर हात ठेवत म्हणाला–तुझ्या नावाने तर सारे लोक खडे फोडत आहेत. तुझ्यासारखा पापकर्मे करणारा तिन्ही जगात सापडणार नाही. तेव्हां तो हिरवा दगड मी सत्यपाललाच देणार कारण तोच एक उत्तम चरित्रवान व्यक्ति आहे.

"छान, छान, मला सांग तरी त्याची काय खुबी आहे." वज्रनाभ संतापातिरेकाने म्हणाला.

"सत्यपाल व सीताबाईचा सारा वृत्तांत त्याने वज्रनाभला सांगितला त्यानंतर तिच्यावर दया येऊन त्याने तिला आपल्या व्यापारातील हिस्सा दिला." भयंकर आकृतिवाला म्हणाला.

वज्रनाभ झटदिशी म्हणाला–"सत्यपालने आपल्या व्यापारातील वाटा देण्यासाठी सीताबाईकडून पंचविस रुपये घेतले. परंतु गुणसेन नावाचा आणखी एक व्यापारी आहे त्याने तिच्याकडून एकच रुपया घेतला सत्यपालहून त्याची उदारता जास्त नाही कां? कारण त्याने तिच्या पासून जास्त पैसे घेतले. हे वाईट काम नाही कां झाले? त्यावर तो भयंकर आकृतीवाला गप्प राहीला नाही. त्याने त्याचे वेगवेगळे गुण सांगून त्याचा मोठेपणाच दाखवून दिला. तेव्हां अचानक गुहेत एक प्रचंड प्रकाशाचा लोळ आला व पापणी लवायच्या आत त्या विचित्र भयंकर प्राण्याच्या जागी एक गंधर्व सादृश्य झाला. त्याने त्या दोघांना नमस्कार केला व म्हणाला–"आपल्या लोकांमुळें मला ह्या जगातील उत्तम कार्ये समजु शकली. त्याने मला जे पुण्य प्राप्त झाले त्याचे फळ म्हणून माझी हि विकृत काया नष्ट झाली. म्हणून मी आपल्या दोघांचा फार फार ऋणी आहे. परंतु मी गुहेत असलेला तो हिरवा दगड एकालाच देऊ शकतो. तुम्हीच सांगा तो मी कोणाला देऊ?"

"तुमच्या मनात ज्या कोणाला द्यावयाचा आहे त्याला द्या." सत्यपाल म्हणाला.

"सत्कार्य फक्त ऐकल्यानेच तुम्ही शापापासून मुक्त झालात तर मग सत्कार्य केले तर तुम्हाला केवढे पुण्य प्राप्त होईल. मी आज आतापासूनच माझा स्वभाव गुण धर्म बदलतो. तो हिरवा दगड मलाच द्या." वज्रनाभ म्हणाला.

ह्यानंतर त्या गंधर्वाने तो हिरवा दगड वज्रनाभचा हाती दिला व तो अदृश्य झाला. दुसऱ्या क्षणाला गुहेचे तोंड बंद करणारा दगड खाली घरंगळत पडला व गुहेतील वाट उघडली.

येथवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला–"राजा, माझ्या मनात काही शंका आहेत. गंधर्वाने चांगले चरित्र असलेल्या सत्यपालला तो हिरवा दगड न देता वाईट चारित्र्याच्या वज्रनाभला कां दिला? काय त्यामुळे गंधर्व शापापासून मुक्त झाला म्हणून तर नाही ना! कां ह्या गोष्टीवर विश्वास ठेऊन दिला की, त्याने त्याला आश्वासन दिले की तो भविष्यात उत्तम माणुस म्हणून व्यवहार करेल तसे तर नाही नां!" या शंकाचे समाधान कारक उत्तर दिले नाहीस तुझ्या डोक्याची शंभर शकले होऊन तुझ्याच पायावर लोळू लागतील.

तेव्हां विक्रमादित्य म्हणाला–"गंधर्वाने वज्रनाभला हिरवा दगड दिला. त्यावरुनच स्पष्ट दिसून येते की वाईट चालीचा माणुस लाभ मिळावा म्हणुन झटत आहे व उत्तम स्वभावाच्या माणसाचे नुकसान होत आहे. परंतु विचार करुन पाहिला तर ते खरे होणारे नाही. सत्यपालने चांगल्या मार्गाने व्यापार करुन करोडो रुपये मिळवले अशा माणसाकडून समाजातील लोकांचे काही नुकसान होणार नाही. सत्कार्यानेच उत्तम फळ मिळू शकते. ते स्वत: वज्रनाभने डोळयाने पाहिले व त्यानेसुद्धा त्याचाच मार्ग आक्रमायचे मनाशी ठरविले. परंतु तसें ठरवून सुद्धा व्यापारात त्याला लाभ झाला नाही तर तो पुन्हां पूर्वीचेच आचरण करुन अन्यायाने लोकांना लुबाडेल व त्यामुळे पुन्हां अनेक लोक त्याला बळी पडतील. महायोग्याने सांगितल्या प्रमाणे फक्त स्पर्श करताच सोने बनणारा तो हिरवा दगड त्याच्यापाशी असेल तो कितीही लोभाला बळी पडला तरी वाईट कार्ये करणार नाही ह्या धर्मसुत्राला आधारुन त्या गंधर्वाने तो हिरवा दगड वज्रनाभला दिला."

अशा तऱ्हेने राजाचे मौन भंग होताच वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला. व झाडाला जाऊन लोंबकळू लागला. (कल्पित)

अक्कल हुषारी

एकदा संध्याकाळी जमीनदार आपल्या घराच्या पुढच्या अंगणात फिरत होता. तेव्हां त्याचा गुमास्ता काही कामासाठी म्हणून तेथे आला. जमीनदाराने त्याच्याशी इकडच्या तिकडच्या गप्पागोष्टी केल्या आणि नंतर तो तेथून जाऊ लागला तो जात असलेला पाहून जमीनदाराने त्याला अडवित आपली हिऱ्याची अंगठी दाखवित म्हटले– "पहा हि अंगठी ज्याने बनवली आहे. तो चांगलाच कुशल कारागीर असावा. हिरा सुद्धा अत्यंत किमती आहे. हा पहा. कसा चमकतो आहे? आता तूच सांग बरे? चमकतो नां!"

गुमास्ता म्हणाला–"सरकार, क्षमा करा आपण प्रथम जर विचारले असतेत की ही अंगठी कशी चमकते आहे तर मी माझे त्या बद्दल मत सांगितले असते पण जर तुम्ही स्वतः त्याची स्तुती करु लागलात तर मी तुमच्या विचारांची शृंखला मधे तोडण्याची हिम्मत कशी करावी आणि तुमच्या विचारांशी जरी मी एकमत झालो तरी त्यात आनंद तुम्हांला वाटला नसता. त्यामुळे मी गप्प राहीलो.

गुमास्ताने थोडक्यात आपल्या उत्तराने जमिनदारला अशा विचित्र ढंगाने समजावले की कोणासमोर कशा प्रकारे बोलाचाली करावयास हवी. त्यावर जमिनदाराने प्रसन्न होऊन खुष होत त्याला ती अंगठी बक्षीस म्हणून देऊन टाकली.

आपली देवळे :

उडुपि

श्रीकृष्ण जेव्हां लहानाचा मोठा झाला तेव्हां त्याची आई देवकीदेवीच्या मनात त्याला बाळरुपात पुन्हां पहाण्याची इच्छा उत्पन्न झाली. तिच्या इच्छानुरूपाने देवतांचा शिल्पकार विश्वकर्मा त्याने बालकृष्णाची मुर्ती तयार करून तिच्या हातात दिली.

ती मुर्ती काही वर्षांनि अर्जुनाच्या हाती आली. प्रभास तीर्थामधे श्रीकृष्णाने आपला अवतार पूर्ण केला. तेव्हां अर्जुनाने त्या मुर्तीला त्या क्षेत्री वाळूमधे लपवून ठेवले. तेव्हां त्या मुर्ती लपवलेली जागा. चमकायला लागली.

हजारो वर्षें उलटली १४ व्या शतकाच्या सुमारास एक जहाज तेथे येऊन किनाऱ्याला लागले. तेथील चमकत असलेली वाळू पाहून त्यातील लोकांना अत्यंत आश्चर्य वाटले. त्यांनी तेथील वाळू उकरून पिशव्यातून भरून घेतली व ते जहाज निघून गेले.

मध्वाचार्यांनी एक दिवस कर्नाटकामधील उडुपी येथील समुद्र किनाऱ्यावर बसुन ध्यान धारणा केली. थोडया वेळाने त्यानी एक जहाज समुद्रातुन येत असताना पाहिले.

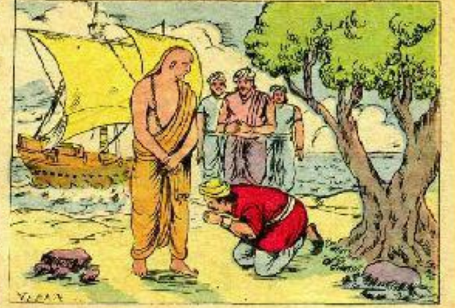
अचानक समुद्रात तुफान वादळ उठले जहाज समुद्राच्या हेलकाव्यानी कोलमडू लागले. जहाजातील प्रवाशांना काय करावे सुचेनासे झाले ते सर्व घाबरून गेले.

समुद्राच्या कांठावर बसलेल्या मध्वाचार्यांनी आपल्या जवळ असलेले एक वस्त्र हवेत उंचावर हलवले. ते जहाजातील लोकांनी पाहीले. त्यानी अत्यंत प्रसन्नतेने देवाचे आभार मानत आपले जहाज किनाऱ्याकडे वळवले.

लोकांनी मध्वाचार्यांच्या पायावर डोके ठेवत नमस्कार केला. व म्हटले– "स्वामी, आपण आमचे प्राण वाचविलेत व ह्या वादळाच्या तडाख्यातून सोडवलेत ह्या जहाजातील जी कोणती वस्तु आपल्या हवी असेल ती घ्या." मध्वाचार्य थोडावेळ शांत होऊन म्हणाले–"असे आहे कां तर मी पहातो जहाजात काय काय आहे?"

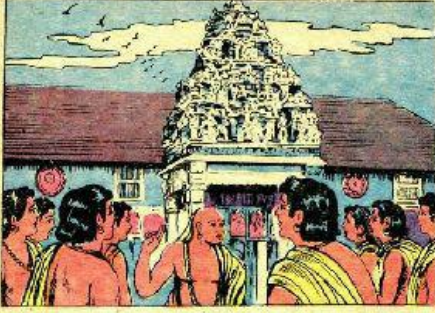

मध्वाचार्य जहाजाच्या आत गेले. त्यांना आत अनेक मौल्यवान वस्तु दृष्टीस पडल्या परंतु त्यातील एकाही वस्तुनीं त्यांना मोहीत केले नाही. सरते शेवटी जहाजातील एका कोपऱ्यातील पोत्याकडे त्यांची नजर गेली. त्यांनी अत्यानंदाने त्या पोत्याला जाऊन मीठी मारली.

"स्वामी, ह्या पोत्यात फक्त वाळू भरून ठेवली आहे. जहाजात लाखो रूपये किमतीच्या वस्तु भरून ठेवल्या आहेत आपण त्या कां नाही घेत?" जहाजाच्या कप्तानानी विचारले. मध्वाचार्यांना हंसु आले ते पोते फोडून त्यानी त्यातील वाळू उकरून त्यात असलेली बालकृष्णाची मुर्ती बाहेर काढली.

मध्वाचार्यांनी त्या जागी एक देऊळ बांधून त्यात त्या बालकृष्णाची मुर्ती स्थापन केली. त्याकरीता त्यांनी आपले आठ शिष्य निवडुन देवळाची कामगीरी सोपवीली त्यांना भक्ती-तत्वाचा उपदेश दिला. आठ शिष्यांनी त्याची स्थापना केली.

मध्वाचार्यांच्या वेळेपासून ते आजपयंत देवळात निरंतर दिप पुजेचे कार्यक्रम चालू असतात. असे म्हटले जाते. क्री, मध्वाचार्यांनी स्वत: देवळात जे दिवे लावले होते ते आज पर्यंत जळत आहेत.

आठ मठाधिपतींनी एक ते दोन वर्षा-पर्यंत मठाचे दायित्व सांभाळावे त्यानंतर दुसऱ्याने त्याचे दायित्व ग्रहण करावे त्या उत्सवाला 'पर्याय' असे म्हणतात. पर्याय उत्सवाच्या सुमारास उडुपी क्षेत्री चांगला मोठा मेळा भरतो.

दन्तकथा

कोशल देशाचा राजा शैलेन्द्र वर्मा एक दिवस संध्याकाळच्या सुमारास आपला विदूषक शकटला घेऊन उद्यानात फिरावयास निघाला. त्याचवेळी एका पहारेकऱ्यांनी येऊन राजाला सांगितले की कोणी पंडीत आपल्या भेटी करीता तिष्ठत आहे.

शैलेन्द्र वर्मांनि पहारेकऱ्याला आज्ञा करीत म्हटले की, ताबडतोब तू त्यांना माझ्या-पाशी घेऊन ये. पंडीतानी प्रवेश केला व राजाला नमस्कार करीत म्हटले–"महा-राज, मी वत्स देशचा रहाणारा आहे. माझे नाव शोधक आहे. आपल्या दर्श-नाच्या इच्छेने आलो आहे."

शैलेन्द्र वर्माला वत्स देशाबद्दल काही एक वैर भावना नव्हती परंतु एक हलका विचार होता. राजाने पंडीताचे बोलणे ऐकून मंदहास्य करीत म्हटले–"ओहो, असे वाटते की वत्स देशाचे कवी व पंडीत देशांमधे सगळ्याच्या पाठीमागे पडत आहेत."

त्यावर शोधक विनयतेन म्हणाला–"महाराज, आपले म्हणणे खरे आहे. आपल्याशी बरोबरी करून तुलना केली तर आमच्या राजाला कलांबद्दल अत्यंत अभिरुची व प्रेम आहे. ह्याचा तर विषेश रूपाने उल्लेख करण्याची तर आवश्यकता नाही.

ते उत्तर ऐकताच शैलेन्द्र वर्मा अत्यंत आनंदीत झाले व म्हणाले–"असे सहज वाटते की. तुमच्या वत्स राजाचा खजिना अगदी रिकामा ठणठणीत पडला आहे आणि त्यानी त्याच्या दरबारी कवी पंडीतांना वेगवेगळया तऱ्हेने दूरदूरच्या देशांच्या राजाकडे जाऊन आपल्या पोटा-पाण्याकरीता भिक मागण्यास सांगितलेली आहे."

राजाच्या बोलण्यात अवहेलना व कडवेपणा दिसत होता. त्याची परवा न करता शोधक मंदहास्य करीत म्हणाला– "आपल्या कोशल राज्याची तुलना जर वत्स राज्याबरोबर केली तर त्यातील विकास संपत्ती व उन्नति कोणत्या साच्यांत बसेल. त्यामुळेंच तर आपण आमच्या राजाची संपत्ती व त्यांची आपत्ती हे मला न विचारता स्वत: चांगले समजून घेतलेत.

शोधकचे बोलणे ऐकून शैलेन्द्र वर्मा जास्तच प्रभावित झाले व आपल्या गळ्या-तील कंठहार काढू लागले. त्यावर राजाचा अभिप्राय समजून विदुषक म्हणाला-

"प्रभु! आपण एक क्षणभर थांबा. आपण अजुन वत्स देशाच्या पंडीताची परिक्षा घेतली नाहीत परंतु हे दंतकथा करण्याच्या परिक्षेत उतिर्ण झाले आहेत.

विदुषकाचे बोलणे ऐकून शोधकने अपमान झाल्यासारखा चेहरा केला. व राजाकडे दृष्टी वळवून पाहीले.

राजाने नाराज होऊन विदुषकाला दटावले व म्हटले–"तू अचकट विचकट काही बरळू नकोस हि दंतकथा आहे सांग पाहू दंतकथाचा अर्थ तरी काय?"

"महाराज दंतकथाच्या पाठीमागे फार मोठा व लांब सामाजिक व साहित्यिक इतिहास आहे. हि गोष्ट मी काल रात्री आमच्या घरी आलेल्या नातेवाईकांच्या तोंडी ऐकली आहे. ते वत्स देशाचे राज दरबारी पंडीत आहेत. ह्या साऱ्या गोष्टी बहुदा शोधक पंडीतजीना ठाऊक असल्या पाहीजेत. त्यांना म्हणाव की, आपण झाडाच्या पाठीमागील असलेल्या कट्यावर थोडावेळ विश्राम करावा ह्याचा सविस्तर इतिहास मी आपणास ऐकविन" विदुषक म्हणाला.

राजाच्या लक्षात आले की विदुषकाला काहीतरी महत्वपूर्ण गोष्ट सांगावयाची आहे. ह्या विचाराने त्यांनी पंडीत शोधकच्याकडे एक दृष्टीक्षेप टाकला. त्याच क्षणी शोधक त्या झाडाखालच्या पाराकडे निघाला.

त्यानंतर राजाने विदुषकाला संकेत केला–"महाराज, ज्यांना आपण पसंत करत नाही त्याच्या बाबतीत आपण त्यांना संतुष्ट करणे हेच एका अर्थी दंतकथे सारखे आहे."

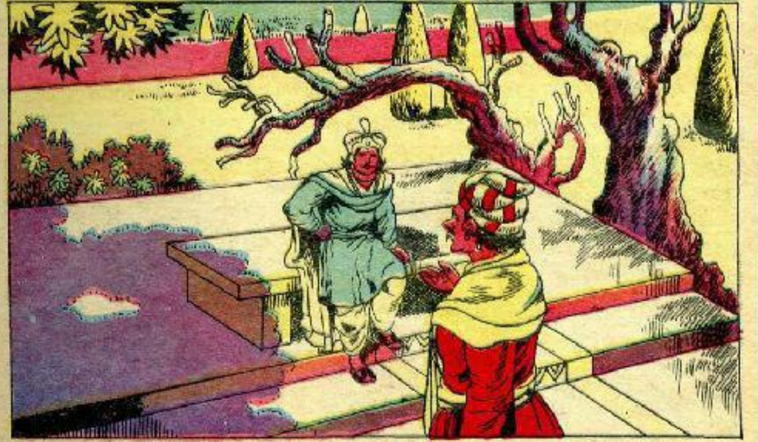
"तू काय म्हणतोस ते व्यवस्थित समजेल असे सांग. त्यात जादुगिरी नको" राजा चिडून म्हणाला.

"हा शोधक ठाऊक नाही कोणत्या श्रेणीतील पंडीत आहे परंतु खोटा विनय दाखविण्यात तरी वाकबगार आहे. वत्स राज्य आपल्या राज्यातून लहान राज्य असू शकेल परंतु तेथील राजा वर्धन जेवढा म्हणून करता येईल तेवढा पंडीत व कवीचा आदर करीत असतो. हि तर गोष्ट तुम्हाला चांगली माहीतीच आहे नां!" विदुषक राजाला म्हणाला.

राजा फक्त मान डोलवून गप्प राहीला त्यावर विदुषक विनयपूर्वकतेने म्हणाला– "महाराज, हि गोष्ट साऱ्यांना माहीत आहे की, एक वेळ आपण व वत्स राजा नालन्दा मधे एकत्र शिकत होतो, काही कारणपरत्वे आपल्या मधे वैमनस्य निर्माण झाले. ही गोष्ट तर कदापी बोटावर मोजण्या इतक्या लोकांनाच ठाऊक आहे."

राजा हसून म्हणाला–"मग त्यात तू सुद्धा एक आहेस नां?"

"होय महाराज! माझा विश्वास आहे की ही गोष्ट सुद्धा शोधक पासून लपली

नाही. आपण त्याचा राजा व राज्याच्या बाबतीत जे काही, सांगत होता. त्याचे समर्थन करून तो काही दंतकथा रचून सांगत होता नां!" विदुषकने विचारले.

"अशा प्रकारची बक्षीसी प्राप्त करण्याच्या उद्देशानेच तर वत्स देशाच्या पंडीताने चाल चालवलेली आहे. हिच गोष्ट तू मला सांगणार होतास नां!" राजाने विचारले.

"महाराज, ती चाल कधीच चालवली गेली आहे. परंतु त्यात मी बाधा आणली आहे. वत्स देशाच्या राजावर टिका झालेली पाहून आपल्याला आनंद प्राप्त झाला. त्याच प्रकारे आपली अवहेलना करून बोलणाऱ्याना सुद्धा वत्स राजा अशीच बक्षीसी देतील. दंतकथाचा जन्म अशा प्रकारे करण्याकरीता मनुष्य अशा विचित्र व्यवहाराला कारणीभूत होतो" विदुषक म्हणाला.

राजा थोडा विचार करून म्हणाला– "ठिक आहे, पण तू सुद्धा आत्ता जे काय म्हणतोस ती सुद्धा एक दंतकथाचा होवू शकते. ह्याची परिक्षा घेऊ या" असे म्हणून राजाने एका नोकराला हाका मारले व आज्ञा केली की पंडीत शोधकला आपल्या समोर आणण्यात यावे.

नोकर झाडाच्या पाशी गेला व शोधकला तेथे नसलेले पाहून परत आला व त्याने ती बातमी राजाला सांगितली.

ती गोष्ट ऐकाताच राजाला अत्यंत आश्चर्य वाटले. तेव्हां विदुषक म्हणाला– "महाराज मी सांगितले होते नां! की काल रात्री माझ्या घरी एक नातेवाईक आले होते. ते वत्स देशातील दरबारी पंडीत आहेत ही गोष्ट खरी समजून शोधकने संधी साधून तेथून पलायन केले असावे. हा मौल्यवान हार त्या पंडीताच्या हाती लागू नये. ह्याची मी काळजी घेऊन त्याचे रक्षण केले.

"मग तर हा हार तुझाच आहे." असे म्हणून राजाने तो मौल्यवान कंठहार विदुषकाच्या गळयात घातला.

शिव लीला

शंकराला किती दिवसापासून अन्नपाण्या-विना काढावे लागेल असतील कोणास ठाऊक? असा विचार करून तिन्नडु धनुष्य बाण घेऊन शिकारीस निघाला. त्याने एक रानडुक्कर मारले. त्याचे मांस काढून त्याचे बारीक बारीक तुकडे करून ते भाजले सुवर्णमुखीचे पाणी आणून शंकरा-समोर ठेवले आणि म्हणाला–"हा नैवेद्य आहे थोडे खाऊन घे.

परंतु शंकराकडून काहीच उत्तर मिळाले नाही. तेव्हां तिन्नडु रडू लागला आणि म्हणाला–"हे प्रभो! तू हे मांस खाल्ले नाहीस तर मी तुझ्यासमोर जीव देईन."

शंकराने तिन्नडुच्या भक्तीवर प्रसन्न होऊन त्याला दर्शन दिले व म्हणाला– "ऊठ बाळ! मी खातो मांस! असे सांगून शंकराने सर्व मांस खाऊन टाकले.

असेच काही दिवस गेले. एके दिवशी शिवगोचर नावाचा एक नैष्ठिक शिवभक्त ब्राह्मण त्या देवळात आला आणि म्हणाला– "प्रभो या उष्टया काडया कसल्या? आणि ही घाण कोणी करून ठेवली. तू सांगितले नाहीस तर मी अन्नपाणी त्याग करून तुझ्या चरणावरच जीव देईन."

"हे भक्ता! तुला घाबरण्याचे कारण नाही. माझा एक भक्त जंगलात रहाणारा आहे आणि तो भक्ति भावनेने मला जे देतो ते मी प्रेमाने ग्रहण करतो. तुला त्याला पहायचे असेल तर तू माझ्या पाठी-मागे लपून बस." शंकर म्हणाला.

थोड्या वेळाने तिन्नडु देवळात आला. शिवलिंगासमोर ज्या उष्टया वस्तू पडल्या होत्या त्या त्याने पायाने दूर सरकविल्या आणि आपल्या तोंडात त्याने जे पाणी आणले होते. त्याने शिवलिंगावर अभिषेक केला नंतर शिवलिंगासमोर एक पत्रावळ ठेवून त्यावर मांसाचे तुकडे वाढून ठेवले.

शंकराने तिन्नडुच्या भक्तीची परिक्षा घेण्याचे ठरविले. म्हणून त्याने त्या मांसाला हात देखिल लावला नाही. त्याच्या मिट-लेल्या डोळ्यातून घळघळा पाणी वाहू लागले. ते पाहून तिन्नडु घाबरून गेला. त्याने अनेक प्रकारे डोळ्याचे दुखणे काय आहे हे पाहून इलाज केले. परंतु शंकराच्या अश्रुधारा बंद व्हायच्या ऐवजी त्यांच्या जागी रक्ताच्या धारा वाहू लागल्या.

आता काय करावे, तिन्नडुला कळेना. त्याला वाटले की डोळ्याचे दुखणे दूर करण्याचा उपाय दुसरा डोळा त्या जागी बसविणेच आहे. आपल्या सुरीने त्याने आपला डोळा काढला आणि शंकरांच्या डोळ्याच्या जागी बसविला.

त्यानंतर दुसऱ्या डोळ्यातून रक्ताच्या धारा वहात असलेल्या पाहून तो म्हणाला– "घाबरण्याचे कारण नाही प्रभो!" असे म्हणत त्याने दुसरा डोळा काढण्यासाठी सुरी डोळ्याजवळ नेली. तेव्हां शंकराने प्रगट होऊन त्याला म्हटले–"थांब!"

त्यानंतर त्याने ब्राह्मण भक्ताला हांक मारली व म्हणाला–"शिवगोचर! पाहिलीस कां या जंगली शिवभक्ताची भक्ती? नंतर शंकराने दोघांना विचारले–"तुम्हांला जो वर पाहिजे तो मागून घ्या."

"प्रभो! तुला जो द्यावासा वाटेल तोच वर दे. तुझ्याजवळ आम्ही काय मागणार?" असे म्हणत दोघांनी शंकरा समोर साष्टांग नमस्कार केला. शंकराने त्या दोघाना या जगाच्या मायाजालातून कायमचे मुक्त करून शिवलीन करून घेतले.

पुष्कळ वर्षापूर्वी वीरसंगम नावाचा एक सुंदर तरुण रहात होता. तो एक शिवभक्त

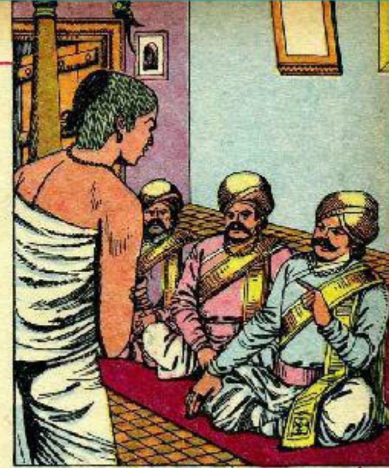
होता. तो शंकराला वृषभवाहनावर बसलेल्या अवस्थेत त्यांची उपासना करीत असे.

वीरसंगमच्या काकाच्या मनांत त्याचे लग्न करून देण्याचा विचार होता. त्या-कारणाकरीता तो एक दिवस ओंकारपुरला गेला. तेथे त्याचा मेहुणा रहात होता. तो खूप श्रीमंत व शिवभक्त होता.

दोघे एकमेकांना भेटले व अत्यंत प्रेमाने त्यांनी एकमेकांना आलिंगन केले. जेवणे-खाणे आटोपल्यावर त्यांनी विचारले– "दादा, काय काम काढून येणे केलेत?"

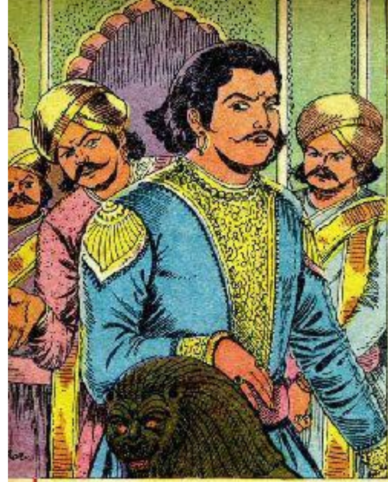
"एक आनंदाची बातमी सांगण्यासाठी शुभमुहुर्तावर आलो आहे आमचा वीरसंगम लग्नायोग्य झाला आहे. मी योग्य वधुच्या शोधा करीता ओंकारपुरला आलो आहे. माझ्या अंदाजाने तुमची मुलगी चंद्रिनी देवी वीर संगमची पत्नी बनण्यायोग्य आहे. जर कां तुम्हांला काही अडचण वाटत नसेल तर त्या दोघांचा विवाह लावून द्यावा म्हणतो." काका म्हणाला.

चंद्रिनीच्या वडिलांचा आनंद गगनात मावेनासा झाला ते आनंदाने म्हणाले– "दादा, आपण खरेच सांगता आहात नां! आमच्या सारख्यांना वीर संगमहुन योग्य कोण मिळणार आहे तुम्हीच चांगला मुहुर्त काढून दोन्हीं पक्षांची जबाबदारीं स्वतःवर घेऊन चांगला मुहुर्त पाहून टाका.

त्याच क्षणी एक चांगला मुहुर्त ठरविला. ओंकारपुरचा राजा भास्कर एक दिवशी भटकण्याच्या उद्देशाने नगरात निघाला. परत येत असतांना त्याला एका घराच्या उंबरठ्यावर चंद्रिनी उभी असलेली दिसली. तिचे सौंदर्य पाहून तो अत्यंत मोहीत झाला व तेथेच उभा राहून तिला नखशिखांत न्याहाळू लागला. ते लक्षांत येताच चंद्रिनीं झटकन् घराच्या आत निघून गेली.

राजा त्या मुलीचा विचार करीतच आपल्या महालात परत आला त्याने मंत्र्याना बोलावून आपला विचार सांगितला व म्हटले तुम्ही माझा विवाह त्या मुलीशी करून द्यावा."

राजा भास्करचे मंत्री चंद्रिनीच्या घरी आले व तिच्या वडिलांस म्हणाले–"अहो! तुमचे भाग्य उजळले म्हणायचे. तिला राजाची राणी बनण्याचे भाग्य प्राप्त होत आहे."

"तुम्ही म्हणता ते खरे आहे. माझ्या मुलीला राणी बनण्याच्या भाग्याहून दुसरे भाग्य काय? परंतु तुमचा अंदाज चुकला. मी माझ्या मुलीचे लग्न दुसऱ्याशी पक्के केले आहे." तिचे वडिल म्हणाले.

मंत्र्याने जाऊन सर्व राजाला ऐकवले तेव्हां राजाने आपल्या मित्रांना व हित-चिंतकाना बोलावून सांगितले–"तुम्ही जर कां माझे लग्न चंद्रिनी देवी बरोबर लावून दिले नाहीत तर मी जिवंत राहणार नाही.

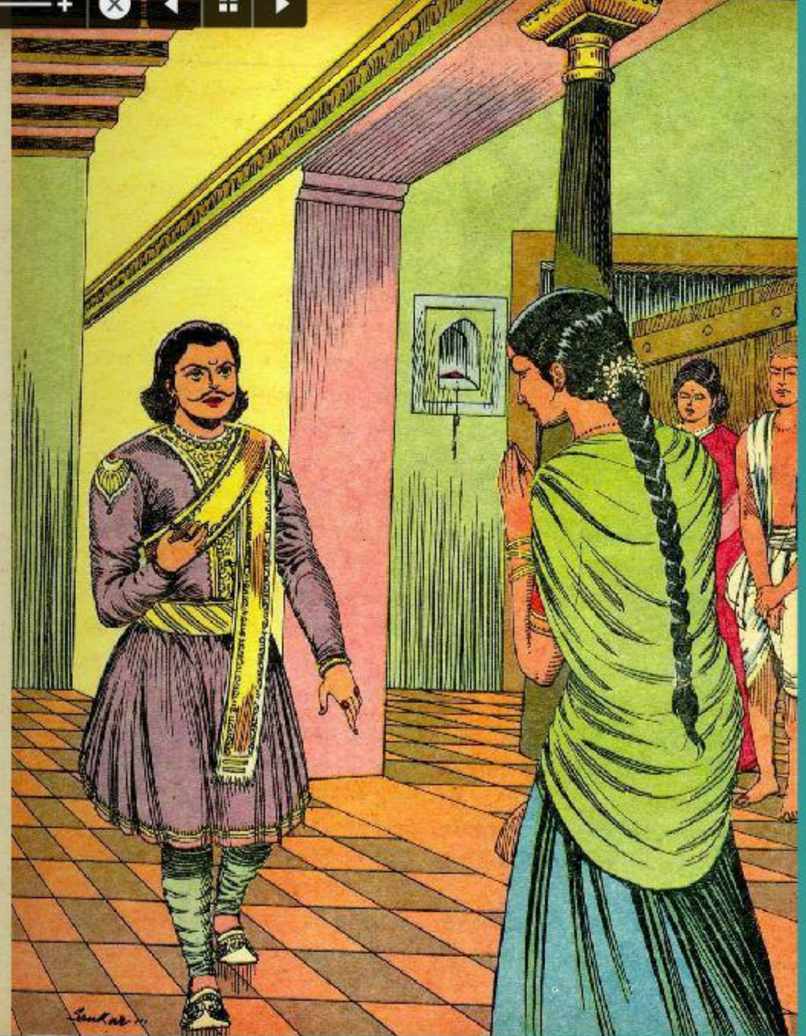
त्यावर राजाकडून सर्वजण चंद्रिनीच्या वडिलांकडे आली व त्यांना भेटून समजा-वित म्हणू लागली–"अहो तुम्ही तर काय वेडे मूर्ख आहात? आपले भाग्य उजळत असलेले पाहून सुद्धा ते लाथाडून लावता आहात. राजा स्वतः तुमच्या मुलीबरोबर लग्न करण्यास उत्सुक आहे. तसे असतांना तुमचा त्याला विरोध कां? आता असा खुळे पणा सोडा व ताबडतोब आपल्या मुलीचे लग्न राजाबरोबर लावून टाका."

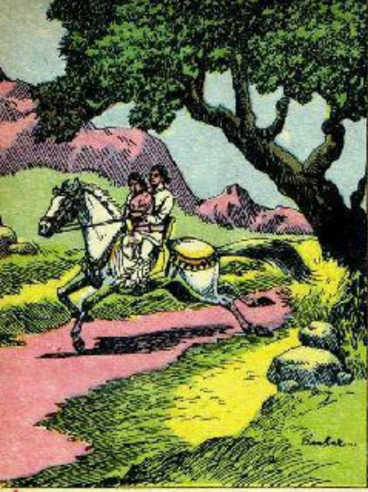
मला समजवण्याची काही गरज नाही. कीं राजा माझा जावई बनला तर, मला ते किती भाग्याचे होईल. परंतु सुख भोगांच्या लोभाने मी जर वचन भंग केला तर तुम्ही लोक माझी निंदा नाही कां करणार?" तिचे वडिल म्हणाले.

त्यानंतर ते सर्वजण राजाच्या महालात गेले व त्यांनी ते सर्व राजाला समजावित म्हटले–"महाराज, आपण त्या मुलीला विसरून जा. सुंदर मुली कां कमी आहेत. त्या मुलीच्या वडिलांचा व्यवहार खरोखरी वाखाणण्याजोगा आहे."

राजाने आपल्या मित्रमंडळीना निरोप देऊन स्वतः चंद्रिनीदेवीच्या घरी आला.

राजाला पहाताच तिचे आईवडिल घाबरून गेले. तेव्हां तिने धीटपणे पुढे येत त्याचे स्वागत केले व म्हणाली–"भाऊ

साहेब आपला माझ्यावर अनुग्रह झाला आहे." असे म्हणतच तिने स्वागत केले.

जो व्यक्ति तुला पत्नी करून घेण्याच्या इच्छेनें तुझ्या घरीं आला आहे. त्याला असे संबोधून म्हणणे अन्याय नाही कां ? माझ्याशी लग्न करून घेण्याच्या इच्छेने अनेक स्त्रियां तडफडत आहे. तरी सुद्धा माझे मन तुझ्याकडे ओढले गेले आहे. तुला ज्याक्षणी पाहिले त्याक्षणापासून विरहव्यथाचा मी अनुभव करत आहे. मला दुसऱ्या स्त्रीकडे पहावेस सुद्धा वाटत तुला मी महाराणी करेन." राजा म्हणाला.

"राजा, वीरसंगम बरोबर ज्या दिवशी माझे लग्न ठरविण्यात आले त्याक्षणापासून मी त्यांना माझा पती मानले आहे. तुम्हीच सांगा एका स्त्रीला दोन पती कसे होऊ शकतात ?" चंद्रिनीने विचारले.

"तुझ्यासाठी जो व्यथित झाला आहे त्याला कशाला हे उपदेश सांगत आहेस ?" राजा म्हणाला.

चंद्रिनी देवीला समजले आपण आपल्या निश्चयाला ढळलो तर राजा काहीही करू शकेल तेव्हां तिने देवावर भरवंसा ठेवून राजाला म्हटले–"जर कां देवाच्या मनात तसेच व्हायचे असेल तर मी आपली पत्नी बनण्यास तयार आहे विवाहांपूर्वी एक आठवडा निष्ठेने देवाची आराधना करणे हा आमच्या वंशाचा रिवाज आहे. आजच मी व्रताचा आरंभ करीन.

राजाच्या व आपल्यामधे जें संभाषण झाले ते चंद्रिनीनें आपल्या आईवडिलांना सांगितले तिने तो सर्व समाचार लिहून वीरसंगमला एक पत्र पाठवले. वीरसंगम थोरामोठ्याच्या संमतीने तेथे पोहोचला व गुप्तरूपांने त्याने चंद्रिनी देवी बरोबर लग्न केले. त्यानंतर एका घोड्यावर बसून तो निघाला.

गुप्तहेरांकडून हि बातमी राजास समजली चंद्रिनीदेवीने आपल्याला धोका दिला ह्याच्या संताप येऊन त्याने आपल्या सैनिकांना आज्ञा केली–"तुम्ही तावडतोब जाऊन वीर संगमला ठार मारा व चंद्रिनी देवीला खेचत इथे आणा.

वीरसंगमने राजाच्या सैनिकाना पाहिले परंतु एकटे त्याच्याबरोबर कसे काय लढणार ह्या विचाराने त्याने आपला आराध्य देव शरभावतारकाचे ध्यान केले.

तुरंत शरभसाकव भयंकर रूप धारण करीत प्रकटला आग्नेय अस्त्र सारखे आयुध वीरसंगमच्या हातात दिले व म्हटले– "तू ह्या शस्त्राने दुष्टांचा संहार कर."

वीर संगमला आपल्या हातात तलवार आलेली पहाताच अत्यंत आनंद वाटला. त्याने ते शस्त्र धारण करून सैनिकांना तोंड दिले सपासप सर्वांना मारू लागला. ते दृष्य उंचावरून पहात राजा आश्चर्यचकित झाला.

तितक्यात वीरसंगमने आपली तलवार एका शिवभक्तावर उगारण्यासाठी हात वर केला परंतु त्याला समजले त्याने खाली मान घालीत त्याला नमस्कार केला. ते राजाने पाहिले. त्याने शंकरभक्ताचा वेष घेतला व तो खाली उतरून आला. वीरसंगमाच्या जवळ गेला. तेव्हां वीरसंगम शिवभक्त समजुन नमस्कार करण्यासाठी खाली वांकला तेव्हां राजाने आपल्या तलवारीने त्याच्यावर वार केला. तेव्हां ती तलवार फुलांची माळ बनून त्याच्या गळयात पडली.

त्याचवेळी शंकर भगवान वृषभवाहनावर बसलेले प्रत्यक्ष झाले. त्यांनी वीरसंगमला वर मागण्याची अनुमती दिली. तेव्हां वीरसंगमने निवेदन केले की. आपली पत्नी व वरवधू पक्षाकडील सर्वांना मुक्ति प्रदान करावी.

"काय तुझ्यावर अपकार करण्याचा प्रयत्न करणाऱ्या पापी राजाला सुद्धा मुक्ति प्रदान करण्यास सांगत आहेस का ?"

"भगवान महादेवा, ह्या राजाने शंकर चिन्ह धारण करून आपल्या डोळयांनी तुला पाहीले आहे. आता त्याच्यात पाप कुठे राहीले आहे ?" वीरसंगम म्हणाला.

त्यावर शंकर प्रसन्न झाले आणि सर्वांना आपल्या बरोबर कैलासाला घेऊन गेले.

(समाप्त)

कामाला वाघ

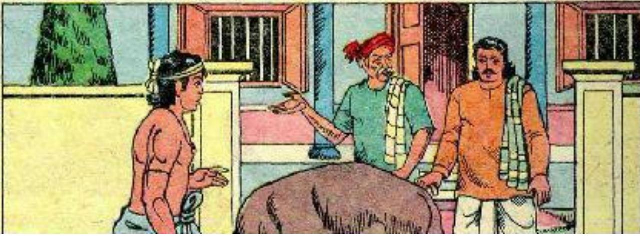
एका जमीदाराकडे भोलासिंह् नावाचा एक माळी होता. म्हातारापण आल्यामुळे त्याचा कामातील जोर सुद्धा कमी झाला. त्यामुळे काम सोडून देऊन घरी विश्रांती घेण्याचा त्याने विचार केला. व ती गोष्ट त्याने आपल्या मालकाला बोलून दाखविली. जमीनदाराने त्याला म्हटले–"ऐक हे पहा, तुझ्या जागी अशा एखाद्या माणसास लाव की, जो कामाला डगमगणार नाही."

ती गोष्ट समजताच गावतील तीन माणसे जमीनदाराच्या घरी नोकरी मागण्यास आली. त्यावेळी भोलासिंह् ओसरीवर मालकाबरोबर काही गप्पागोष्टी करीत होता. भोलासिंह् त्या तिघांना उद्देशुन म्हणाला–"अरे, तुमच्या पैकी कोणीतरी जाऊन त्या परसातला तो मोठा दगड उचलून बाहेर नेऊन टाका." त्यातील दोघे दगड पाहून झटक्यात म्हणाले–"बापरे! एवढा मोठा दगड! तो उचलायला केवढे कष्ट पडतील. आम्हांला नाही बुवा हलवला जाणार." असे म्हणत ते दोघे तेथून निघून गेले.

तिसरा माणूस म्हणाला–"हा दगड उचलून मी त्या बाजूला गल्लीत कोपऱ्यात नेऊन टाकतो. आपण एक कुदळ तेवढी द्या. असे म्हणून त्याने त्या दगडाकडे निरखून पाहीले. व म्हटले खरे म्हटले तर हा दगड येथे दारांत कसा व कोणी आणून टाकला बाबा? असे म्हणत त्याने तो आपल्या पायाने लाथाडायचा प्रयत्न केला.

तो दगड पाय लागताच एक फुटभर लांब फेकला गेला. खरे तर तो दगड नव्हताचा परंतु गवत एक मोठ्या पोत्यात भरून त्या पोत्याला बाहेरून दगडासारखे दिसावे असे मातीने लाख्वलेले होते. त्यामुळे तो दगडासारखाच भासत होता.

ह्यानंतर भोलासिंहाने मालकाला म्हटले–"मालक, ह्या व्यक्तिमधे मेहनतीने काम करून कष्ट करण्याचे गुण व चपळता आहे हाच आपला माळी बनण्यायोग्य आहे. आपण ह्याला ठेवावे." ह्यानंतर मालकाने त्याला माळ्याच्या जागेवर नियुक्त केले.

अक्कलेचा नमुना

शंकरदास नावाचा माणूस काही कामासाठी शेजारगावी गेला. काम संपवून परत येत असता रात्र उलटली. रस्त्याच्या कडेकडेने चालतांना चुकून त्याचा पाय घसरला व तो एका दलदलीच्या डबक्यात पडला. त्याने बाहेर येण्यासाठी खूप प्रयत्न केला परंतु वर न येता पाय जास्तच आत रुतत गला. शेवटी बाहेर पडण्याची आशा सोडून तो न हलता रात्रभर तेथेच डबक्यात बसून राहीला.

पहाट होताच त्याला अंधुक प्रकाशात देवासारखा एकजण त्या बाजूने येत असलेला दिसला. तो माणूस आपल्याला भूत समजुन पळुन जाऊ नये ह्याकारणाने त्याने जोरजोरात त्याला हांका मारल्या. जेव्हां तो त्याच्याजवळ आला. तेव्हां शंकरदासने आपल्याला हात देऊन बाहेर काढण्याची विनंती केली.

त्या आगंतुकाने मोठ्या मुष्किलीने शंकरदासच्या भारी वजनाच्या देहाला बाहेर खेचून काढले खरे परंतु खेचता खेचता त्याचाच पाय घसरला व तो त्या डबक्यात पडला. ते पाहून शंकरदासला भारी दुःख झाले. त्याने पुन्हां त्याला हात देऊन बाहेर खेचून काढले.

त्या भागात बऱ्याच दूरपर्यंत कोठेही पाणी नव्हते. त्यामुळे दोघे तसेच चिखलाच्या कपड्याने गावांकडे निघाले. गप्पागोष्टी करतांना शंकरदासला समजले की, त्या व्यक्तिचे नांव शेखर आहे आणि तो कोणत्यातरी दूरच्या गावातून आला आहे.

"माझ्या गावात तुझे काय काम आहे?" शंकरदासने विचारले.

"मी शंकरदास नावांच्या एका प्रतिष्ठीत माणसाला भेटावयास जात आहे." शेखर म्हणाला.

हे उत्तर ऐकताच शंकरदासला आश्चर्य वाटले त्याने त्याला विचारले–"तुझे त्याच्याकडे असे काय काम आहे ?"

"हे तुम्हाला मीं सांगणार नाही." असे म्हणत शेखरने आपल्या अंगाला लागलेला चिखल घालवण्याचा काही उपाय असल्यास सांगा. नंतर मला शंकरदासच्या घराचा पत्ता द्या म्हटले.

पण शंकरदास गप्प राहला.

ते जेव्हां गावात पोहोचले. तेव्हां गावातील माणसे त्याच्या कपड्याकडे विचित्र नजरेनी पाहू लागली. त्याचवेळी त्यांच्या ओळखीचा एक सावकार गुलाबचंद त्यांना सामोरा आला. त्यांनी त्यांना आपादमस्तक न्याहाळून पाहीले व विचारले–"अहो, ही काय भानगड आहे ?"

शंकरदास शेखरकडे बोट करीत म्हणाला–"मी शेजार गावातून परत येत होतो. तेव्हां हा बिचारा शेताकडेच्या पायवाटेने येत असता जवळच्या डबक्यात पाय घसरून पडला. त्याला चिखलातून बाहेर काढण्याच्या प्रयत्नात मी पण पाय घसरून पडलो." असे म्हणत स्वतःशीच हंसू लागले.

त्यावर सावकार गुलाबचंद सुद्धा हसत निघुन गेले.

ह्यानंतर ते गावातील गल्ली पार करून गेले नाहीत तोच एक म्हातारा समोरून येतांना दिसला. त्याने सुद्धा शंकरदासला तसेच विचारले जे गुलाबचंदने विचारले होते.

शंकरदास हळूच हसत त्यांना म्हणाला– "आजोबा, मी रात्री शेजारगावातून परत येत होतो. शेताच्या काठाकाठानें चालताना एका ठिकाणी पाय घसरून चिखलात पडलो परंतु नेमक्या वेळी येऊन ह्या सद्गृहस्थाने मला वाचविले."

नंतर ते दोघे घाईघाईने दुसरे गावाचे वळण पार करून जाऊ लागले. तेव्हां त्यात पुन्हा एका माणसाने त्यांना हटकले व घडलेली गोष्ट विचारली.

तेव्हां ते म्हणाले–"अहो काय सांगू मी सकाळी गावात परत येत असताना कोण्या बिचाऱ्या गाडीवानाची गाडी चिखलात रुतली. मी व ह्या गृहस्थानीं मदत करून तीं बाहेर काढली त्यामुळे आमच्या कपड्यांची अशी अवस्था झाली." शंकरदास म्हणाले.

शेखरला त्या माणसाचे बोलणे विचित्रच वाटले त्याने शंकरदासना विचारले– "महाशय, मला एक शंका येते. माझ्या मनाचे समाधान करण्याची आपण कृपा करा. आपण प्रत्येकाला असे वेगवेगळे उत्तर कां दिलेत ? ह्या पाठीमागचा आपला काय हेतू मी जाणू शकतो कां ?"

जेव्हां तू शंकरदासकडे काय काम आहे हे मला सांगत नाहीस. तेव्हां तुझ्या प्रश्नाचे मी उत्तर काय म्हणून देऊ !" शंकरदासने सडेतोड उत्तर देत म्हटले.

"तुम्ही माझ्या शंकाचे निरसन करा मगच मी गावात यायचे काय कारण ते तुम्हांला सांगेन." शेखर म्हणाला.

शंकरदासने स्विकृती सुचक मान हलविली आणि म्हटले–"ह्या गावांत जास्त प्रतिष्ठा मान मरातब असणाऱ्यांतील मी एक व्यक्ति आहे. तसे असतांना दलदलीमधे अडकल्यामुळे रात्रभर थंडीत मला रहावे लागले हि गोष्ट जर चारचौघां जवळ उघडी झाली. तर माझा किती अपमान होईल. वर तोंड दाबून लोक तुच्छतेने हंसतील नां ?"

"अहो, तुम्ही असे काय म्हणता आहात." काय सांगता येते कोणावर काय नेमके संकट येईल." शेखर म्हणाला.

हा प्रश्न ऐकताच त्यांना खदखदून हंसू येऊ लागले. ते हळूच म्हणाले–"ऐक, तो तो जो म्हातारा होता. त्याला ह्या गोष्टीबद्दल काही तारतम्य नाही. त्याला कोणी कोणत्या नदींत कां बुडून मरो आपल्याला काय त्याच्याशी कर्तव्य ? त्याला जर खरी घडलेली गोष्ट सांगितली तर त्याने माझा काही फायदा किंवा नुकसान होणार नाही. इतर लोकाना मीं त्यांच्या त्यांच्या मनस्थिती प्रमाणे उत्तरे दिली.

"ओहो, म्हणजे एवढ्या छोट्या छोट्या गोष्टी सुद्धा तुम्ही अक्कल हुषारीने घेता." शेखरने आश्चर्य प्रकट करीत विचारले.

शंकरदास थोडावेळ गप्प राहीला नंतर म्हणाला–"आता तू सांगितले नाहीस की, शंकरदासकडे तुझे असे काय काम आहे ?"

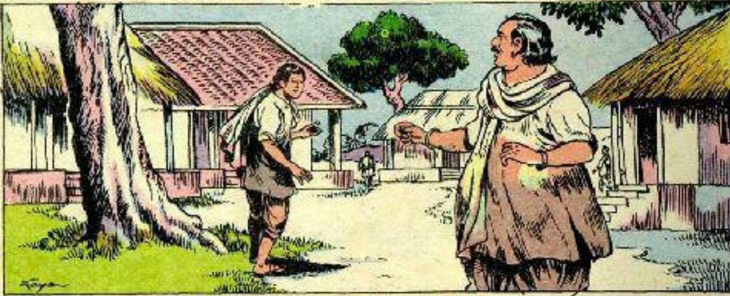
"हूं मला अक्कल हुषारी अजिबात माहीत नाही. मला हे सुद्धा समजत नाही कोणाशी कसे बोलावे. त्या करीता मी शंकरदास यांना सल्ला विचारण्यासाठी आलो होतो. मी त्यांच्याबद्दल पुष्कळ काही ऐकलेले आहे. परंतु त्यांच्याशी माझी प्रत्यक्ष ओळख अजून पर्यंत नव्हती." असे म्हणत तो थोडा गप्प राहला. नंतर न राहवून म्हणाला–"काय हो, ते शंकरदास तुम्ही तर नाहीत नां ?"

"नाही, पण शंकरदास माझे एक चांगले मित्र आहेत." शंकरदास म्हणाले.

"ठिक आहे, मग माझे त्याच्यापाशी काही काम नाही. कारण मी ज्या कामासाठी आलो होतो. ते पूर्ण झाले. ठिक तर मी जातो आता." असे म्हणत शेखर वळून जाऊ लागला.

"अरे बाबा, तू हे काय म्हणतो आहेस ? आता माझ्या घरी ये. स्नान वगैरे करून कपडे बदलून मग जा." शंकरदास म्हणाले.

"नाही हो नाही, आता ह्या अवतारातच मला माझ्या गावात जायचे आहे." असे म्हणत शेखर वेगाने तेथून निघून गेला.

सासुची करामत

फार वर्षापूर्वीची गोष्ट आहे. चीन देशात एक महावीर नावाचा योद्धा रहात होता. तो बलवान दुष्ट लोकांच्या अत्याचारांपासून निर्बल लोकांना वाचविणारा असा होता.

एक दिवस तो आपली तलवार धनुष्य व बाण घेऊन घोड्यावर स्वार होऊन राजधानीला निघाला. जाता जाता बरेच दिवस उलटले व तो एक दिवस वाट चुकला व कुठेतरी भटकू लागला. अंधार पडू लागलेला होता. परंतु पोहोचण्याचे ठिकाण अद्याप दृष्टिपथात येत नव्हते. त्यामुळे तो वाटेतील एका गावात शिरला व तेथेच रात्र काढण्याचा त्याने मनाशी विचार केला.

त्या गावात शिरताच समोरच्याच एका घराचे दार त्याला उघडे दिसले व घरात उजेड सुद्धा दिसला. त्यामुळे महावीरने आपला घोडा त्या घरासमोर उभा केला व खाली उतरला. घोड्याला स्वत: बरोबर चालवत तो दाराच्या उंबरठ्यापाशी आला. तेथे ओसरीवर एक म्हातारी बाई चरख्यावर सुत कातीत होती. ती घोड्यांच्या टापांचा आवाज ऐकून बाहेर आली व तिने महावीरला पहात विचारले–"तू कोण आहेस बाबा ?"

"बाई, मी रस्ता चुकलो आहे. आज रात्री पुरता आश्रय दिलात तर फार बरे होईल." तो म्हणाला.

"मुला, तुला रहा किंवा नको हे सांगणे काही माझ्या हातात नाही." ती बाई काकुळतीने म्हणाली.

"काय ह्या घरात कोणी पुरुष नाही कां ? तुम्ही येथे ह्या घरात एकट्या रहाता कां ?" त्याने विचारले.

"बाळा, मी विधवा आहे. माझा एकुलता एक मुलगा नेहमी कामधंद्याच्या निमित्ताने बाहेर गावीच असतो." म्हातारी म्हणाली.

कल्पना राजे

"मग तुझी सुन असेल नां?" महावीर म्हणाला.

"अरे बाळा, तू असा प्रश्न कशाला विचारतोस ती चुकूनच बाई म्हणून जन्माला आली. ती एक पहिलवानासारखीच आहे. व नंबर एकची चिडखोर संतापी आहे. कोणत्याही गोष्टीचा रागराग करते. पाहिजे तर ती आपल्या हातातील काठीने सुद्धा मला मारू लागते. परंतु मी तिच्या समोर नमून रहाते व माझा वेळ काढते. तरी ती मला सारखी रागावीत असते चिडत असते. म्हणून मला वाटते तुला इथे रहा म्हणून सांगणे शक्य वाटत नाही." म्हातारीने एका दमात सर्व सांगितले.

ते ऐकताच त्याचा राग अनावर झाला. तो म्हणाला–"काय अन्याय आहे हा? अत्याचार आहे. सांग लवकर ती बाई कुठे आहे. लगेचच तिच्यापासून तुला मोकळीक मिळवून देतो."

एका अनाथ म्हाताऱ्या बाईला संकटातून सोडविण्याची चांगली संधी आपल्याला मिळाली. त्याने जवळच्या एका दगडाला आपल्या घोड्याला बांधले व म्यानेतून तलवार खेचून ताठ उभा राहिला.

"मुला, तू संकटात विनाकारण पडू नकोस. हे काम तुला होणे असंभव आहे. तुला माझ्या सुनेविषयी काही माहिती नाही. ती बायकांच्या कामाला बिनकामी आहे. परंतु ती रोज जंगलात जाऊन कोणतीही वस्तू न वापरता प्राण्यांना सहजासहजी मारून घेऊन येते. ते विकून जो काय पैसा मिळतो. त्यावर आम्ही आनंचे पोटपाणी भागवतो. म्हणून तर मी तिला दु:खी करायला खूप घाबरते." म्हातारीनें सर्व खोटेच सांगत म्हटले.

म्हातारीने तिचे गुण वर्णन केले ते ऐकल्याबरोबर महावीरने तलवार म्यानेत अडकवून टाकली.

"मी माझे सारे आयुष्य दुष्टांपासून अनाथांना वांचविण्याकरीता घालवतो आहे. तू म्हणतेस की तुझे आयुष्य सुनेवरच अवलंबुन आहे. त्यामुळे मी तिला मारणार नाही. परंतु तिला कायमची आठवण राहील असे काहीतरी करतो." महावीरने फुशारक्या मारीत म्हटले.

थोड्या वेळातच तिची सुन पाठमोरी येऊन उभी राहली. तीने आपल्या पाठीवर वाहून आणलेला एक वाघ अंगणात आणून टाकला आणि हांका मारीत म्हटले–"अग ए म्हातारे, दिवा दाखवून ह्याला घेऊन जा.

म्हातारी दिवा घेऊन आली. त्या दिव्याच्या प्रकाशात वाघाला पाहून घाबरून गेली. महावीरचे हृदय ते पाहून धडधडायला लागले.

"हा घोडा कुठून आला?" सुनेने घाबरून विचारलें.

महावीर पुढे आला व म्हणाला–"अहो तो घोडा माझा आहे. मी राजधानीला जाता जाता वाट चुकलो व तुमच्या गावात पोहोचता पोहोचता काळोख झाला. हे आपल्या घराचे दार उघडे दिसले म्हणून विचारण्यास आत शिरलो की आजची रात्र काढण्यापुरती जागा मिळेल कां?"

"छान, म्हणजे तुम्ही पाहुणें म्हणुन आलात तरी माझ्या सासूने तुम्हांला अजून बाहेरच उभे करून ठेवले कां? दादा, हिच्या अडाणीपणाला माफ करा. आज ह्या वाघाला मारून आणताना उशिर झाला. मला फार वाईट वाटते की, तुमचे अगत्य नीट करता आले नाहीं." सुन म्हणाली.

"तुम्ही असे काय म्हणता..." महावीर म्हणाला त्याला वाटले की हिला शिष्टाचाराविषयी काही माहीती नसावी. तिने काही वेळानें त्या वाघाच्या मांसाचे स्वादिष्ट जेवण बनवून त्याला वाढले व विनम्र होत म्हणाली. बहुदा तुम्हांला जेवण आवडले नसेल वाईट वाटून घेऊ नका."

"अरे वा, तुम्ही असे काय म्हणता जेवण तर इतके मस्त झाले होते की सांगता सोय नाही." महावीर म्हणाला.

जेवण झाल्यावर महावीर तिच्या सुनेला म्हणाला–"हे बघ, ताई, तू एवढी हुषार व

सामर्थ्यवान असुन सुद्धा मोठ्या बद्दल आदर व प्रेम भाव ठेवत नाहीस ह्याचे काय कारण आहे ?"

हा प्रश्न ऐकताच ती एकदम भडकली व जोरात आवाज काढत म्हणाली–"काय म्हणालास ? ह्या म्हाताऱ्या थेरडीने तुझे कान तेवढ्यात फुंकलेले दिसताहेत ?"

"तू अशी घाई गर्दीला येऊ नकोस त्या म्हातारीने मला तुझ्या बद्दल काही एक सांगितले नाही. तरी मला वाटले की, तू एवढी बुद्धिमान व शक्तिशाली असून तुझ्या सासु बरोबर वागायचे तसे वागत नाहीस म्हणून तर मी तुला विचारले."

ह्यानंतर त्या सुनेने एका हातात दिवा धरला व दुसऱ्या हाताने महावीरची बाही हातात पकडली व खेचत त्याला अंगणात घेऊन आली व त्याला म्हणाली–"हां, इथे उभा रहा ! तुला एक गोष्ट सांगायची आहे.

ती एका खडकावर आडवी खाली वांकली आपल्या बोटाने तो उकरीत म्हणाली– "ऐक, एक दिवस असे झाले. दुसऱ्या दिवशी तसे झाले आणि तिसऱ्या दिवशी पण तसेच, तेव्हा आता तु सांग दोष माझा कां म्हातारीचा ? तेवढ्यात सुनेने खडकावर तीने रेषा खोदल्या त्या खूपच खोलवर होत्या.

त्या पहाताच महावीरचे काळीज हबकले तो म्हणाला–"ह्यात शंका कोणती उरली, ताई, तिन्हीं वेळा दोष तुझ्या सासुचाच आहे.

"बस, मला तर हेच पाहिजे होते." असे म्हणत सुन ताडकन उठून उभी राहली व महावीरच्या झोपण्यासाठी तीने सोप्यात एक खाट घातली. नंतर तेथून ती खोलीत निघून गेली व अंथरुणावर आडवी झाली. हि वस्तुस्थिती पाहिल्यावर महा वीरच्या मनांतून अनाथ लोकांवर दयाभाव दाखविण्याची भावना नष्ट झाली. त्या दिवशी तो कसाबसाच कजाग म्हातारीच्या तावडीतून सुटला होता. म्हणून त्याने देवाचे शंभारदा आभार मानले आणि सकाळ होताच घोडयावर स्वार होऊन तेथून निघून गेला.

बावळट

पूर्वीच्या काळी एका गावात तिघे भाऊ एकत्र रहात होते. त्याच्यापैकी तिसरा जरा अर्धवट होता. वडील वारल्यानंतर मोठ्या दोघा भावांनी वडीलांची सर्व इस्टेट आपसात वाटून घेतली व तिसऱ्याला एक बैल व पेटीत कपडे फक्त दिले.

एक दिवस दोघे मोठे भाऊ बाजारात जावयास निघाले. तिसऱ्याला वाटले, आपल्याला सुद्धा बाजारात जावयास हवे. तो बैलाला घेऊन निघाला.

तो वेडा एका रानामाळातून जात होता तेव्हा तेथील एक वाळके झाड हवेने जोरात हलले व त्यातून किर्रकिर्र असा आवाज आला. त्याच क्षणी बावरून पहात त्याने विचारले–"काय तुम्हांला बैल विकत घ्यायचा आहे कां? ह्याची किंमत वीस रुपये आहे. पाहिजे तर विकत घ्या. नाही तर सोडून द्या बस!"

पुन्हां झाडातुन किर्र किर्र असा आवाज बाहेर पडला–"ओहो, बैलाचीं किंमत चुकती करण्याकरीता थोडा वेळ हवा आहे? ठिक आहे उद्या द्या! तुमचे पैसे कुठे पळून जातात." असे म्हणत बाजारात घेऊन जात असलेल्या बैलाला त्याने त्या सुकलेल्या झाडाला बांधले व आनंदाने घरी परत आला.

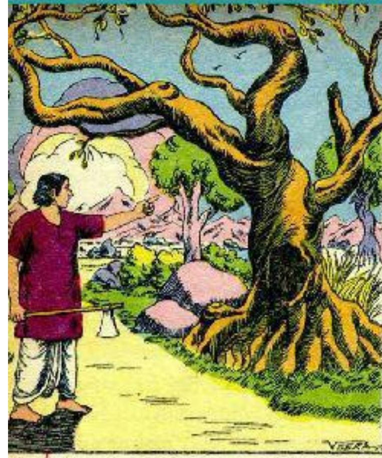
"ए वेड्या, तुझा बैल कुठे तो दिसत नाही? कुठे आहे?" मोठ्या दोघा भावांनी विचारले.

"वीस रूपयांना विकून टाकला." बावळटाने उत्तर दिले.

मोठ्या भावानां आश्चर्य वाटले ते म्हणाले–"मग पैसे कुठे आहेत ?"

"उद्या पर्यंत सवड दिली आहे." त्यावर दोघे भाऊ त्याला खूप रागावले.

दुसऱ्या दिवशी सकाळीच बावळट घरातुन बाहेर पडला व झाडापाशी येऊन पोहोचला. ते झाड किर्र किर्र आवाज करीत हालत

होते. परंतु झाडाला बांधलेला बैल कुठे दिसत नव्हता.

वेडयाने त्या झाडाला विचारले–"तू मला दिलेल्या वचनानुसार पैसा दे." झाडातून किर्र किर्र असा जोरात आवाज होवू लागला.

"बरं आणखी सवड पाहिजे? तू एक दिवस सांगितलेस मी तुला एक दिवस सवड दिली. बर आणखी एक दिवस मी थांबतो पण लक्षात ठेव. उद्या माझे पैसे दिले नाहीस तर काही तुझे ठिक नाही!" तो म्हणाला.

"काय रे पैसे घेऊन आलास का?" घरी येताच भावांनी विचारले.

"नाही, पण उद्या नक्की आणतो." वेडा म्हणाला.

"अरे मुर्खा, हे तरी सांग तू कोणाला आपला बैल विकलास?" भावांने विचारले.

"त्या रानात एक वाळके झाड आहे ना! त्याला!" झटक्यात बावळटाने उत्तर दिले.

"मूर्ख कुठचा!" भाऊ म्हणाला.

बावळट तिसऱ्या दिवशी सकाळीच उठला व खांद्यावर आपली कुऱ्हाड घेतली व तो रानात त्या झाडापाशी येऊन पोहोचला.

त्याने झाडाला विचारले–"अरे माझे पैसे देतोस ना! तू रोज पैसे द्यायला टाळतोस. मला माझ्या भावांच्या शिव्या खाव्या लागतात. झाडातून पुन्हां किर्र किर्र असा आवाज आला.

"हा फाजीलपणा आज चालणार नाही! मी आज एकक्षण सुद्धा थांबणार नाही. तू तावडतोब माझे पैसे दिले नाहीस तर आज माझ्या कुऱ्हाडीने तुझे तुकडे तुकडे करून टाकीन! समजले." वेडयाने झाडाला धमकावणीच्या सुरात म्हटले.

त्यावर पुन्हां झाडाचा किर्र किर्र असा आवाज झाला. वेडयाच्या अंगाचा भडका उडाला संतापाने त्याने आपली कुऱ्हाड झाडावर मारली. प्रथमच वाळून हलके फुलके बनलेले तो आघात होताच काडकन् तुटून खाली जमिनीवर कोसळले.

त्या झाडाच्या पोकळीत चोरानी आपली संपत्ती लपवून ठेवण्यासाठी उपयोग केलेला

होता. झाड खाली तुटून पडता क्षणीच ते सर्वत्र विखूरले गेले. थोडे फार सोने वेडयाने आपल्या खिशात भरून घेतले व आनंदाने घराकडे धूम ठोकली.

"अरे, हे सोने तुला कुठे मिळाले रे?" मोठ्या भावांनी घाबरून जात विचारले.

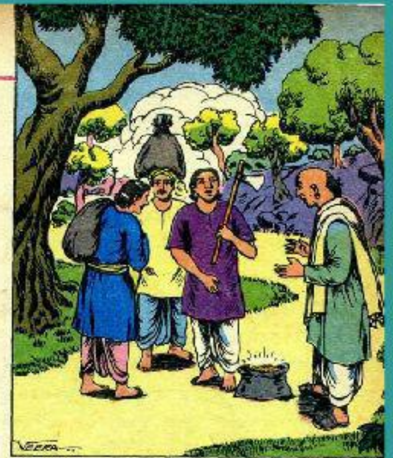
"मी त्या झाडावर कुऱ्हाड मारली तर झाडांनी मला सोने दिले! त्या झाडाच्या ढोलीत खूप सोने आहे. मी थोडेसेच घेऊन आलो." वेडयाने उत्साहानें सांगितले.

पहाटेच भावांनी बावळटाला बरोबर घेतले व त्या झाडातील सारे सोने घेऊन घरी निघाले. त्यांनी आपल्या भावाला समजावून सागितले–"कोणाजवळ ही गोष्ट बोलू नकोस."

"मी कोणालाही सांगणार नाही." बावळटाने विश्वासाने म्हटले.

"ते सर्व थोडे चालून गेले असतील नसतील तोच गावचा पुजारी सामोरा आला. त्यांनीं आश्चर्यानें विचारले– "अरे तुम्ही लोक इकडे कुठे आणि पोत्यांमधून काय भरून घेऊन निघालात?"

"थोडी वाळू आहे." भावांनीं उत्तर देत म्हटले. पण बावळट झटक्यात मधे बोलला–"पहा, पहा, पुजाऱ्याला सुद्धा खोटे सांगता? भटजी, ह्यात सारे सोने आहे. पाहिजे तर पहा असे म्हणत त्याने

पोते उघडून दाखवले. सोने पहाताच त्याने मुकाट दोन मुठी सोने काढून घेतले.

बावळटाला अतिशय संताप आला त्याने त्याला रागावत म्हटले–"अरे, हे काय?" असे म्हणत त्याने आपली कुऱ्हाड त्या पुजाऱ्याच्या डोक्यात हाणली पुजारी खाली कोसळला व मरण पावला.

"अरे मुर्खा, तू हे काय केलेस? तू स्वतःला आम्हांलाही तोंडघशी पाडलेस." असे म्हणत झटक्यात दोघां भावानी रानाच्या कडेला जाऊन एक खड्डा खणला व गुपचून त्या पुजाऱ्याला त्यात पुरुन टाकले.

परंतु मोठ्या भावानी विचार केला की, ह्याबावळटाने हे सर्व डोळ्याने पाहिले आहे.

त्यामुळे केव्हां ना केव्हां हे रहस्य तो नक्कीच उकडकीस आणले. तेव्हां ते दोघे मध्यरात्री पुन्हां त्या खड्ड्यापाशी आले. त्यांनी त्यात पुरलेले पुजाऱ्याचे प्रेत बाहेर काढले व अगदी लांब नेऊन आडवाटेला एक खड्डा खणून त्यात पुरले की, येणाऱ्या जाणाऱ्यांना सुद्धा अजिबात ह्या गोष्टीची शंका येऊ नये. नंतर पहिल्या खड्यात त्यांनी एक मेलेली बकरी आणून ती पुरून टाकली.

ह्यानंतर काही दिवसानेच गावात खळ-बळ माजली की, पुजाऱ्याचा काही थांगपत्ता लागत नाही. वेड्याने सुद्धा ऐकले की, सर्वजण पुजाऱ्यासंबंधी चर्चा करीत आहेत. त्यावर वेड्याने लोकांना एकत्र करीत सांगितले– "अहो हे काय, तुम्हांला कोणाला माहीत नाही कां? मीच पुजाऱ्याला कुऱ्हाडीने मारून टाकले. माझ्या दोघां मोठ्या भावांनी त्याला रानांत एका ठिकाणी पुरून टाकले आहे. चला मी तुम्हांला दाखवतो." असे म्हणत तो वेडा त्यांना जेथं भावांनी पुजाऱ्याला पुरले होते तेथे घेऊन आला.

"पहा येथेच त्याला पुरले आहे." तो तेथे खणू लागला. त्यानी गावकऱ्यांना विचारले–"काय हो, पुजाऱ्याच्या अंगावर केस होते नां?"

"हो, हो," गांवकरी म्हणाले.

"दाढी सुद्धा होती नां?" वेड्याने पुन्हां विचारले

"हो?" गांवकरी म्हणाले.

"डोक्यावर दोन शिंगे होती नां?" वेड्याने परत विचारले.

गांवकरीं आश्चर्यचकित होत म्हणाले– "अरे शिंगे कसली?"

"मग तर माझ्या सांगण्यावर विश्वास नसेल तर तुम्ही स्वतःच्या डोळ्यानेच पहा." असे म्हणत वेड्याने मेलेल्या बकरीचे डोके खड्ड्याच्या बाहेर काढून त्या सर्वांना दाखविले.

"चला ह्या वेड्याच्या नादी लागणें ठिक नाही. आपण फुकटच इतक्या लांब आलो" असे म्हणत ते सर्व लोक त्याचा नाद सोडून तेथून निघून गेले.

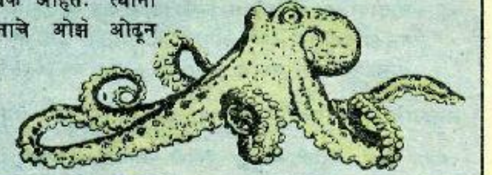
पक्षी आणि प्राणी :

'प्राणांचे' संकट

दरवर्षी जगातील ४००० लोक फक्त सापांच्या चावण्याने मृत्युमुखी पडतात. बर्मामधे अशा प्रकाराने मृत्यु होण्याची संख्या सर्वात जास्त आहे.

आक्टोपसची शक्ति

समुद्रजलचर आक्टोपस ह्याच्या शरिरामधे जवळ जवळ २०० चुंबके आहेत. त्यांना ३१८ किलोग्राम वजनाचे ओझे ओढून घेण्याची शक्ति असते.

मोठे हरिण

जगातील सर्वात मोठे हरिण अलास्का येथील मानले जाते. हे सात फुट आठ इंच उंच आठशे सोळ किलोग्राम वजनाचे व ह्याची शिंगाची लांबी ६५.५ इंच असते.